

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Nikola Šlechtová

Souhlas s osvojením

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Souhlas s osvojením vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Nikola Šlechtová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce JUDr. Ondřeji Šmídovi, Ph.D. za odborné vedení, shovívavost, velice vstřícný přístup a poskytnutí cenných rad a zkušeností nejen z praxe.

OBSAH

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1 Postavení souhlasu s osvojením v rámci podmínek osvojení	10
2 Souhlas s osvojením nezletilého	17
2.1 Pojem, charakter a význam souhlasu	17
2.2 Souhlas s osvojením v mezinárodních dokumentech	20
2.3 Souhlas s osvojením a rodičovská odpovědnost	22
2.4 Osoby oprávněné k udělení souhlasu s osvojením nezletilého	25
2.4.1 Souhlas dítěte	25
2.4.2 Souhlas rodičů	29
2.4.3 Souhlas osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče	30
2.4.4 Souhlas manžela	34
2.5 Nezletilí rodiče a jejich práva	35
3 Souhlas s osvojením zletilého	39
3.1 Obecně k osvojení zletilého	39
3.2 Osoby oprávněné k udělení souhlasu s osvojením zletilého	40
3.2.1 Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého	40
3.2.2 Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého	43
Závěr	45
Seznam použité literatury	48
Shrnutí	52
Summary	52
Klíčová slova	53
Keywords	53

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1. 1. 2013.
SOZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb., účinném ke dni 1. 1. 2013.
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
RegP	Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
EÚOD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., Evropská úmluva o osvojení dětí.
ÚPD	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
MÚOD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.
EÚVPD	Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí.
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
ÚS	Ústavní soud ČR
EU	Evropská unie

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila udělení souhlasu s osvojením. Osvojení vnímám jako institut, který se v poslední době stává ve společnosti velmi populárním, ať již z praktických, osobních či jiných důvodů. Může se zdát, že dnešní doba, která klade především na ženy vysoké nároky v rámci prosazení se v zaměstnání a vytvoření si stabilní pracovní pozice, si osvojení žádá. Mnoho žen dává přednost kariéře před založením rodiny v období po ukončení studia, což může následně vést k situaci, kdy v budoucnu nemusí být pořízení vlastního dítěte již reálné. Je také mnoho párů, které ze zdravotních důvodů své vlastní dítě mít nemohou. Všichni tito lidé mohou svou situaci řešit osvojením. Jedná se o institut, kterému je, dle mého názoru, v odborné literatuře věnováno jen nezbytné množství informací, a to se může v některých situacích jevit jako nedostatečné. Vzhledem k tomu, že osvojení je součástí rodinného práva, které je právně upraveno v OZ, který představuje rozsáhlou změnu a úpravu předchozí kodifikace, je třeba se zaměřit právě na změny upravené novou kodifikací, jež se problematice souhlasu s osvojením a osvojení samotnému věnuje velmi podrobně, a to ve více jak šedesáti paragrafech. Udělení souhlasu s osvojením je v OZ věnováno celých osmnáct paragrafů, kde je velmi podrobně problematika souhlasu zpracována, a proto je třeba tomuto zpracování věnovat pozornost.

S novou právní úpravou OZ došlo k určitým změnám, na které bych v této diplomové práci ráda upozornila, a proto jsem se rozhodla rozdělit ji na dva stěžejní celky. V rámci jednoho se zaměřím na udělení souhlasu s osvojením nezletilého a v rámci druhého budu analyzovat i znovuzavedený institut osvojení zletilého, kde se zaměřím také na udělení souhlasu.

Hlavním cílem této diplomové práce bude kritické zhodnocení právní úpravy s přihlédnutím i k jiným právním předpisům metodou komparace, kdy se budu snažit nalézt určitou spojitost a porovnat jednotlivé záměry zákonodárců, porovnat právní úpravy, které se vzájemně ovlivňují a upozornit na, dle mého názoru, problematická ustanovení právní úpravy a navrhnout jejich případná řešení. V textu budu dále využívat metodu dedukce, tedy postupu od obecného ke zvláštnímu, což čtenáři usnadní orientaci v problematice osvojení a umožní lepší pochopení této problematiky. Vzhledem k tématu této diplomové práci budu analyzovat především problematiku udělení souhlasu s osvojením, ať již u osvojení nezletilého, tak u osvojení zletilého. V rámci udělení souhlasu s osvojením rodiči nezletilého se zaměřím důkladněji na souhlas, který poskytuje nezletilý rodič, jelikož ustanovení upravující tuto situaci se mohou jevit jako problematická. V rámci otázky souhlasu se budu zaměřovat na jeho náležitosti a dále také na situace, kdy není souhlasu k osvojení třeba.

V diplomové práci odpovím na následující výzkumné otázky. Je osvojení společensky aktuálním tématem? Je úprava souhlasu s osvojením v souladu s mezinárodními smlouvami, kterými je ČR vázána? Je rozsah právní úpravy souhlasu s osvojením dostatečný a komplexní? Je zapotřebí, aby byla většina právních ustanovení týkajících se osvojení taxativní? Jak chápeme význam právních pojmů zjevný nezáměr a nejlepší zájem dítěte? Je stanovení hranice šestnáct let u nezletilého rodiče k udělení souhlasu s osvojením dítěte oprávněná?

Osvojení je jednou z forem náhradní rodinné výchovy. Existence tohoto institutu je založena především na ochraně dětství, jež chránila již i Všeobecná deklarace lidských práv, která proklamovala, že dětství jako takové má nárok na zvláštní péči a pomoc, kterých se má dítěti dostat především v rodině jako základní jednotce společnosti a přirozeném prostředí pro růst a blaho všech jejích členů, a především dětí.¹ Vzhledem k významnosti a důležitosti osvojení je třeba, aby byla jeho právní úprava precizní a aby zohledňovala nejen nejlepší zájem osvojovaného, ale také osvojitele a dalších osob, které jsou s těmito dvěma osobami v úzkém vztahu a takto významná změna, kterou osvojení zajisté je, je určitým způsobem ovlivní na dosavadním způsobu života. Osvojení je velkou změnou, a proto se tato diplomová práce bude snažit nalézt určitá problematická ustanovení a „právní pasti“, které mohou být ve stávající právní úpravě skryty. S rozkrytím problému se budu ve své diplomové práci snažit navrhnout i, dle mého názoru, vhodná řešení, která by zabránila vzniku určitých nedopatření a situací, které by byly pro osvojení a zájem jeho účastníků nežádoucí.

Diplomová práce bude rozdělena na tři hlavní části, jejichž cílem bude diplomovou práci zpřehlednit a jednotlivé zkoumané problémy od sebe systematicky oddělit.

V rámci první části se budu stručně věnovat vymezení základních pojmů, jelikož teoretické připomenutí problematiky pojmu, účelů a typů osvojení uvede čtenáře do tématu práce. Jako důležité se mi jeví v této kapitole připomenout právní podmínky osvojení. Právními podmínkami osvojení jsou myšleny podmínky, které je třeba naplnit, aby k osvojení mezi osvojitelem a osvojencem vůbec došlo. Tyto podmínky jsou stanoveny zákonem. Při rozhodování o osvojení je třeba ověřit naplnění všech podmínek pro způsobilost stát se osvojitelem. Žádná z podmínek není méně důležitá než ostatní a k jejich naplnění musí dojít kumulativně.²

¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 226.

² SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 628.

Ve druhé části práce se budu věnovat již konkrétně problematice udílení souhlasu s osvojením, kdy bude druhá kapitola věnovaná souhlasu s osvojením nezletilého dítěte. V rámci podkapitol této kapitoly provedu porovnání souladu právní úpravy s mezinárodními dokumenty, dále se zaměřím na pojem, charakter a význam souhlasu a budu se také věnovat zkoumání jednotlivých souhlasů udílených konkrétními osobami, které mají zákonné právo souhlas s osvojením udělit, jako je dítě, rodič, manžel a další.

V rámci třetí hlavní kapitoly se v diplomové práci zaměřím na souhlas s osvojením zletilého. Občanský zákoník upravuje dva typy osvojení zletilého, a to osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, a osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Dělicím kritériem mezi osvojením nezletilého a zletilého je okamžik nabytí svéprávnosti. Oproti osvojení nezletilého je osvojení zletilého založeno primárně na vztahu osvojitele a osvojence a osvojenci není ze strany státu poskytována zvýšená ochrana.³ V rámci této kapitoly budu v diplomové práci analyzovat především souhlas s tímto typem osvojení. V rámci této kapitoly budu pracovat s analogií zákona a obdobnou a přiměřenou aplikací jednotlivých ustanovení.

Vzhledem k předepsanému rozsahu diplomové práce bude práce zaměřena především na hmotněprávní úpravu dané problematiky, ale vzhledem k tomu, že osvojení poměrně zásadně zasahuje i do procesních vztahů, nelze v rámci textu vyloučit právě tuto jeho stránku a na procesněprávní vztahy bude v určitých částech práce odkazováno.

Pro dokonalé seznání tématu diplomové práce mi poslouží hned několik druhů zdrojů. Budu pracovat s monografiemi, které se tématu této diplomové práce věnují. Je třeba ale říci, že většina monografií nevěnuje problematice souhlasu, jakožto jedné ze základních a obligatorních podmínek osvojení, dostatek prostoru. Věnují se spíše obecnému vymezení osvojení a souhlasu je věnováno pouze několik základních myšlenek. Z tohoto důvodu budu učebnice a jiné monografie využívat pouze k uvedení do daného tématu a jako určité vodítko k dodržení systematiky daného institutu osvojení. Větší důraz budu klást na zákonnou úpravu a její komentáře. K tématu byla napsána také spousta článků, které mi pomohou dotvořit si náhled na dílčí problematiku v rámci článků rozebíranou. Články jsou zaměřené konkrétněji a mnoho z nich se věnuje právě udílení souhlasu s osvojením, oproti monografii, která je spíše obecným literárním zdrojem. Dále budu pracovat i s judikaturou, které však k platné a účinné právní úpravě osvojení doposud není mnoho, a to především u osvojení zletilého, jež bylo

³ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 601 - 602.

znovuzavedeno do právního řádu po více jak šedesáti letech. V některých případech bude hrát také důležitou roli i starší judikatura, jelikož některá rozhodnutí se dají aplikovat i na stávající právní úpravu a je tedy třeba brát je na vědomí.

Ve své práci budu využívat právní metodologii a analytickou metodu zpracování, a to především u výkladu právní úpravy. Vzhledem k náročnosti provést podrobnou analýzu a naplnit tak všechny potřebné znaky vědecké práce, jež vyžaduje diplomová práce, je zapotřebí dané téma nastudovat, velmi dobře mu porozumět a snažit se v ustanoveních zákona, článcích, judikatuře a dalších literárních zdrojích hledat vůli jejich autorů a pracovat s různorodými právními i laickými názory. Vytvoření vlastního názoru a možnost navrhnout řešení problémových situací vnímám jako jeden z dalších hlavních cílů této diplomové práce.

1 POSTAVENÍ SOUHLASU S OSVOJENÍM V RÁMCI PODMÍNEK OSVOJENÍ

Osvojení jako pojem je definováno v ustanovení § 794 OZ, které stanovuje, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Cílem a také předpokladem osvojení je podle tradice⁴ i podle české právní úpravy, konkrétně OZ, založit mezi osvojitelem a osvojencem takový vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo alespoň existenci základů takového vztahu. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy.⁵

Institut osvojení umožňuje zajistit pro dítě rodinné prostředí, které by mělo být citově vřelé a pokud možno stálé. Zejména pro děti v útlém věku je citová jistota a opora velmi důležitá pro jejich další zdárný psychický vývoj.⁶

Vzhledem k rekodifikaci soukromého práva OZ došlo k několika změnám i u institutu osvojení. Oproti předchozí právní úpravě je osvojení v OZ upraveno širěji, došlo k nárůstu některých ustanovení, některá ustanovení byla vypuštěna, jiná zase doplněna. Vedle ZOR obsahuje OZ nově úpravu osvojení zletilého a mění také pohled na systematické chápání osvojení, které je třeba chápat jako statusovou změnu. V obecné rovině lze konstatovat, že v případě osvojení nezletilého částečně OZ navazuje na ZOR, nicméně s podstatnými koncepčními změnami. Pokud jde o osvojení zletilého, jedná se o zcela novou právní úpravu.⁷

Co se týká změny chápání koncepce osvojení, nemělo by být již nadále chápáno pouze jako institut náhradní rodinné péče, ale především jako statusová změna. Tuto změnu odvozuje důvodová zpráva k OZ od toho, „že značný počet osvojení je jenom – tak zvaným – osvojením nepravým, totiž osvojením manželem rodiče dítěte, jednak to, že ani osvojení dítěte osobami od rodičů odlišnými (osobou od rodiče odlišnou) není pouhou péčí, i když se třeba u malého dítěte viditelně do péče koncentruje: vždy se především, a to právě na rozdíl od všech institutů náhradní péče (zčásti s výjimkou poručenství), jedná o záležitost statusovou, kdy rozhodnutí soudu změní zdaleka ne jen poměry mezi přirozeným rodičem, dítětem a osvojitelem“.⁸

⁴ Kdy již obecný občanský zákoník z roku 1811 deklaroval, že mezi osvojencem a osvojitelem a jeho potomstvem platí stejná práva a povinnosti jako mezi rodiči a dětmi (§ 183).

⁵ § 795 OZ.

⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4. vydání. Praha: Portál, 2007. s. 26-27.

⁷ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 598 – 599.

⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. [Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz), 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

Osvojit lze v České republice osobu jak nezletilou, tak zletilou. Vzhledem k těmto dvěma způsobům osvojení je třeba uvažovat také o několika účelech osvojení. U nezletilých osob je třeba institut osvojení chápat především jako zajištění chybějícího rodinného prostředí a výchovy, zatímco u zletilé osoby bude účelem osvojení spíše jiný cíl než výchova. Častým důvodem pro osvojení zletilé osoby je spíše zajištění dědice, získání nějakého majetkového prospěchu, či šlechtického titulu.⁹

Teorie chápe pojem osvojení často ve dvou smyslech. Za prvé se jedná o chápání osvojení jako právního aktu, kterým si osvojitel osvojuje cizí osobu a kterým se tato osoba dostává do rodinně-právního vztahu s osvojitelem a jeho příbuznými a za druhé o chápání osvojení jako právního vztahu mezi osvojitelem a osvojencem, který vzniká v důsledku osvojení.¹⁰

K tomu, aby k osvojení vůbec došlo, je třeba naplnit zákonem stanovené podmínky. Nejprve bych zmínila podmínky, které jsou kladeny na osobu osvojitele. Tyto podmínky jsou vymezeny ustanovením § 799 OZ, které stanovuje, že osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které jí vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Odstavec druhý daného paragrafu stanovuje, že zdravotní stav osvojitele nebo obou osvojitelů nesmí omezovat péči o osvojené dítě ve značné míře. Pokud bychom měli podmínky kladené na osvojitele shrnout, bude se jednat o podmínky následující: zletilost, svéprávnost, osobní vlastnosti osvojitele, způsob života osvojitele, důvody a pohnutky, které vedou osvojitele k osvojení a zdravotní stav osvojitele.

Je třeba brát ale v potaz i ostatní požadavky kladené na osvojitele, nejen pouze požadavky stanoveny ustanovením § 799 OZ.

Ustanovení § 800 OZ stanovuje další požadavek na osobu osvojitele. Osvojitelem se dle OZ mohou stát manželé, jeden z manželů nebo tzv. jiná osoba, kdy se typicky bude jednat o osobu nežijící v manželství. Toto ustanovení dále uvádí, že v případě osvojení nezletilého dítěte pouze jedním manželem nebo jinou osobou soud rozhodne o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči. Komentář OZ k tomuto ustanovení však podotýká, že právní úprava komentovaného ustanovení je zásadně nedostatečná a chybně nereflektuje některé závažné životní situace a doslovný výklad komentovaného ustanovení by vedl k zásadnímu rozporu výsledku osvojení se zájmem nezletilých dětí. Typickým příkladem je opomenutí

⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 228.

¹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. s. 229.

úpravy osvojení pozůstalým rodičem, jak ho upravoval § 74 ZOR, ve kterém je ve vztahu k nezrušitelnému osvojení, při němž nedochází k vypuštění záznamu o druhém rodiči z matričních záznamů, naroveň postaven žijící manžel-osvojitel, osvojující dítě svého manžela, a pozůstalý manžel-osvojitel, osvojující dítě svého zemřelého manžela.¹¹

Dalším požadavkem k zákonnému osvojení je přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem. Tento věkový rozdíl by neměl být zpravidla menší než šestnáct let. Tuto podmínku stanovuje § 803 OZ. Podstatou tohoto ustanovení je nejspíše co nejvěrohodnějším způsobem připodobnit vztah osvojitele a osvojovaného dítě ke vztahu rodiče a dítěte. Dá se říci, že tímto ustanovením OZ reflektuje EÚOD, která ve svém ustanovení článku 8 odst. 3 uvádí, že příslušný orgán nebude o osvojení přesvědčen, pokud věkový rozdíl mezi osvojitelem a dítětem bude menší než obvyklý věkový rozdíl mezi rodiči a jejich dětmi. Komentář¹² k OZ uvádí, že tak OZ vymezil spodní hranice věkového rozdílu. Význam obou hranic je dán přiblížením rodičovství založeného právní cestou k rodičovství založenému přirozeně. „Hranice šestnácti let kopíruje hranici pro uzavření manželství, reflektuje, že při respektování legálních pravidel pro zahájení pohlavního života je věkový rozdíl 16 let mezi rodičem a dítětem tím minimálním i v přirozeném rodičovství, a konečně věkový rozdíl 16 let odpovídá i věku, ve kterém může rodič dítěte nejdříve souhlasit s osvojením.“¹³ Horní věkovou hranici OZ sice nestanovuje, ale s přihlédnutím k předchozí úpravě v ZOR lze předpokládat, že horní hranice bude stanovena jako přirozená hranice pro výkon role rodiče.¹⁴

Dalším požadavkem kladeným na osvojitele a osvojované dítě je absence příbuzenského vztahu v přímé linii a sourozenectví. Tento požadavek najdeme zakotven v ustanovení § 804 OZ. „Má-li být osvojením založen takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodiči a dětmi, nemohou být uvedené osoby v takovém příbuzenském poměru, který by byl v rozporu se vztahem založeným osvojením. Nebylo by ani k prospěchu dítěte, kdyby v důsledku osvojení mělo dojít k záměně již existujících příbuzenských vztahů, jak je tomu především v případech, kdyby se prarodiče dítěte stali jeho rodiči.“¹⁵

¹¹ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 635.

¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, 1392 s.

¹³ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 643.

¹⁴ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 643.

¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005.

Nesmíme zapomenout, že osvojení nesmí být v zásadním rozporu se zájmy dítěte. Slovnímu spojení *zájem dítěte* se bude tato diplomová práce věnovat v podkapitole 1.3.

Je důležité upozornit také na pojmy jako osvojitelnost, nejlepší zájem dítěte a zjevný nezájem, které v rámci osvojení hrají velmi důležitou roli.

Pojem osvojitelnost může být chápán a pojímán laickou i odbornou veřejností různě. Ve většině případů je však tento pojem vykládán jako „právní volnost dítěte“, tedy situace, kdy dítě není právně vázáno. Pokud se hlouběji zamyslíme nad právní volností dítěte, musíme dospět k názoru, že tento pojem není zcela vhodný. Dítě nemůže být již z podstaty věci právně volné, pokud by se tedy nejednalo o institut „nalezenec“, který ovšem náš právní řád nezná. V našem právním řádu lze za osvojitelné dítě považovat takové dítě, o které jeho rodiče neprojevují dostatečný zájem a udělili s jeho osvojením souhlas, dále pak ty děti, které jsou fakticky osiřelé, mezi které můžeme zařadit i děti umístěné do baby-boxů, k jejichž problematice se vyjadřuje doc. Zuklínová ve svém článku v časopise *Právní rozhledy*¹⁶. I z článku JUDr. Králíčkové je patrné, že dítě nikdy fakticky statusově volné být nemůže. Až v okamžiku, kdy získává statut nové rodiny, pozbývá ten původní.¹⁷ Rodičovská práva rodičů k dítěti tedy nezanikají pouhým jednostranným vzdáním se práv k výkonu rodičovské odpovědnosti, a to ani s přihlédnutím k ustanovení § 825 OZ, které stanovuje, že „*po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, se pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti.*“

Na principu nejlepšího zájmu dítěte je postaveno celé rodinné právo. Jedná se o jeden ze základních právních principů nejen českého rodinného práva.¹⁸ Důvod, který vedl zákonodárce k zavedení tohoto principu, je patrný, a to především proto, že je třeba brát ohled na specifické postavení dítěte ve společnosti. Jedná se o velmi lehce zranitelného, právně neschopného a neznalého jedince, kterého je třeba před mnoha skutečnostmi a nástrahami pomocí právního řádu chránit. Výrazný vývoj psychologických, sociálních i biologických aspektů osobnosti dítěte probíhá až do dovršení jeho dospívání a je proto třeba omezit působení nepříznivých vlivů, které by mohly tento výrazný vývoj jedince nějakým způsobem poškodit či narušit.¹⁹

¹⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7, s. 252.

¹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 2, s. 52.

¹⁸ ZERMATTEN, Jean. The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function. *The International Journal of Children's Rights*, 2010, č. 4, s. 483–499. Někdy je tento princip také označován jako princip blaha dítěte (*welfare principle*). K tomu např. LOWE, Nigel., DOUGLAS, Gillian. *Bromley's Family Law*. 10. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 450 a násl.

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 321 a násl.

Tento princip je sice v našem právním řádu vyjádřen, avšak není nikde definován. Jak si tedy vykládat jeho význam? Je třeba zjistit, z jakého jiného právního zdroje byl tento právní princip do našeho právního řádu převzat. „*Základní kámen, na kterém je tento princip vystavěn, představuje čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.*“²⁰ Pokud se ale podíváme do textu ÚPD, zjistíme, že její text v českém překladu hovoří o zájmu dítěte, ne o jeho nejlepším zájmu. Význam principu nejlepšího zájmu dítěte bude tedy třeba odvodit z odborné literatury či judikatury. Prof. Hrušáková podotýká, že onen pojem nejlepšího zájmu dítěte užívají různé konkrétní právní normy v různých souvislostech.²¹ Dále je potřeba poukázat na situaci, kdy bude zájem dítěte a zájem společnosti, která by měla dítě chránit, rozdílný. Mohou nastat situace, kdy zájmy v dané konkrétní situaci shodné nebudou.²² Jaký z nich pak převáží v případě jejich střetu? Co je zájmem dítěte, je ve většině případů hodnoceno z pozice dospělých, dle mého názoru tedy nelze toto hodnocení chápat jako zcela stoprocentně správné a nejlepší.

Článek 3 již zmiňované ÚPD stanovuje: „*zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.*“ K dané problematice se vyjádřil i Ústavní soud, který ve svém nálezu dovedl nejlepší zájem dítěte v ochraně jeho života a zdraví²³ či sociálních vazbách mezi dítětem a rodičem²⁴.

Zjevný nezájem mohou vůči dítěti projevovat jak jeho rodiče, tak ale i jeho blízcí příbuzní a širší rodina. Nelze tedy tento pojem vázat pouze k rodičům dítěte.

Definici tohoto termínu nalezneme v ustanovení § 819 odst. 2 OZ, který stanovuje, že rodič nemá o dítě zjevně zájem, neprojevuje-li o ně soustavně opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje povinnost rodiče. V následujícím ustanovení § 820 OZ nalezneme vyvratitelnou domněnku, která uvádí, že nezájem o dítě je zjevný, pokud trvá nejméně 3 měsíce od posledního projevení opravdového zájmu. V rámci posuzování zjevného nezájmu je potřeba brát v potaz ale i spoustu dalších kritérií, která mají na rozhodnutí o tom, zda se o zjevný nezájem jedná, či nikoli, zásadní vliv. Mezi tato kritéria lze zařadit především chování rodiče, jeho psychický i fyzický zdravotní stav, celkovou i momentální životní situaci apod. Je nutno podotknout, že zjevný nezájem rodiče posuzuje soud. Již zmiňovaný § 820 OZ

²⁰ KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*. 2013, č. 3, s. 88.

²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 21.

²² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 23 a násl.

²³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

²⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

stanovuje dále novinku oproti předchozí právní úpravě, a to povinnost OSPOD poučit rodiče, u kterých nelze v jejich chování spatřovat hrubé porušování rodičovských povinností, o možných důsledcích jejich chování. Tímto ustanovením OZ reaguje na velkou náročnost a individualitu tohoto procesu posuzování tím, že stanovuje další tříměsíční lhůtu, která počíná běžet od tohoto poučení OSPOD. Zjevný nezájem lze tedy rozdělit na dva typy. Prvním bude nezájem, kterým rodiče hrubě poruší své rodičovské povinnosti a druhým bude nezájem, kdy v chování rodiče nelze hrubé porušení jeho rodičovských povinností spatřovat. V druhém případě je vyžadováno výše zmiňované poučení.

K pojmu zjevného nezájmu se zásadním způsobem vyjádřil i ÚS ve svém rozhodnutí ze dne 13. 4. 2010 II. ÚS 485/2010. „*Uvedené rozhodnutí provedlo ústavně konformní výklad nezájmu dle předcházející hmotněprávní úpravy zákona o rodině ve znění do 31. 12. 2012 a zároveň se dotýkalo běhu lhůt a úpravy procesního práva v tehdy platném ustanovení § 180a OSŘ.*“²⁵ Toto rozhodnutí v některých svých částech koresponduje i se závěry obsaženými v dalším rozhodnutí ÚS, které stanoví, že „*Při rozhodování o neexistenci opravdového zájmu rodičů o děti musí soud především posoudit, zda, popř. jaký mají rodiče skutečný vnitřní vztah k dětem. Soud se tedy musí zabývat i hodnocením vnějších projevů rodičů vůči dětem, vůči orgánům ve věci rozhodujícím apod., to vše s přihlédnutím k jejich snaze a možnostem, k jejich sociálním poměrům, schopnosti jejich sociální orientace, stupni jejich inteligence a vzdělání.*“²⁶

V případě, že soud dojde k závěru, že rodič neprojevuje o dítě zjevný zájem, nahradí svým rozhodnutím souhlas rodiče s osvojením. Dítě lze tedy osvojit bez souhlasu rodiče.

První část této podkapitoly byla věnovaná zjevnému nezájmu rodičů vůči dítěti. V následující části bych se ráda věnovala zjevnému nezájmu ze strany blízkých příbuzných a rodiny dítěte. Tato situace se v určitých ohledech mírně odlišuje od té předchozí, tedy zjevného nezájmu ze strany rodičů. Dá se říci, že OZ navazuje na mezinárodní úmluvy, kterými je Česká republika vázána a které kladou velký důraz na výchovu dítěte v původní rodině. Zejména z tohoto důvodu zakotvuje OZ povinnost zjistit, zda má osvojované dítě nějaké blízké příbuzné a zda oni mají zájem o dítě pečovat.²⁷ Ustanovení § 822 OZ také stanovuje, že v případě, kdy k osvojení není třeba souhlasu rodiče, nemůže být o osvojení kladně rozhodnuto, pokud se zde nachází někdo z blízkých příbuzných dítěte, který je schopen a ochoten se o dítě postarat a pečovat o něj. Je třeba, aby tato osoba učinila v tomto

²⁵ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 687.

²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 669/02.

²⁷ § 818 odst. 2 věta druhá OZ.

smyslu návrh u soudu. V případě, že svěření dítěte do péče příbuzné osoby bude v souladu se zájmy dítěte a je-li zjevné, že je tato osoba schopna se o dítě postarat, soud jí dítě svěří do péče. Toto ustanovení lze podpořit a podepřít i ustanovením § 441 odst. 2 ZŘS, které upravuje přerušování řízení o osvojení. *„Byl-li podán návrh na svěření dítěte do péče jiné osoby, která tvrdí, že je blízkým příbuzným osvojence, soud řízení přerušuje do doby, než bude o návrhu na svěření do péče rozhodnuto.“*²⁸

Z hlediska posuzování zjevného nezájmu tedy nesmíme opomenout jak rodiče, tak ani blízké příbuzné osvojovaného dítěte a zkoumat je ve všech ohledech.

²⁸ § 441 odst. 2 ZŘS.

2 SOUHLAS S OSVOJENÍM NEZLETILÉHO

2.1 POJEM, CHARAKTER A VÝZNAM SOUHLASU

Souhlas s osvojením je třeba chápat jako podstatnou náležitost osvojení. Je třeba jeho udělení, ať již ze strany rodičů dítěte, či jiných osob, které jsou oprávněny souhlas s osvojením udělit, případně manžela osvojitele, aby k osvojení došlo a bylo platné. Jak uvádí i komentář k OZ k ustanovení § 805: „*Souhlas k osvojení je základní hmotněprávní podmínkou osvojitelnosti.*“²⁹ Při absenci souhlasu s osvojením by nebyla realizace osvojení vůbec možná. Udělení souhlasu s osvojením lze chápat jako určitý způsob dispozice rodičů či jiných osob s právy, která vycházejí z rodičovské odpovědnosti. Rodiče mají obecně právo na výchovu svých dětí, podílet se na jejich vzdělání a podporovat je v jejich činnosti, stejně tak, jako mají právo vidět své děti vyrůstat. Osvojením jim všechna tato práva a povinnosti zanikají a tudíž je spravedlivé požadovat od nich souhlas. Souhlas s osvojením tak mohou udělit pouze rodiče, kteří mají právo se svého dítěte vzdát. Jak je patrné, jedná se o úkon osobnostní povahy, který vyžaduje, aby byli rodiče nositeli rodičovské odpovědnosti a aby byli způsobilí k právním úkonům.³⁰

Zákon upřesňuje náležitosti souhlasu v ustanovení § 810 OZ, kde stanovuje, že souhlas musí mít povahu osobního prohlášení vyjádřeného vůči soudu a dále musí splňovat obecné náležitosti právního jednání. Co je právním jednáním a jaké musí mít právní jednání náležitosti, nalezneme v ustanovení OZ, konkrétně v § 545 a ustanoveních následujících. Obsah a účel uskutečněného právního jednání nesmí odporovat dobrým mravům a zákonu, dále nesmí právní jednání vzbuzovat pochybnost o tom, co chtěla jednající osoba projevit. Občanský zákoník také stanovuje, že právním jednáním je jednání, kdy jednající projevil vážnou vůli jednat, tento projev je zjevný, určitý a srozumitelný.³¹ K požadavkům a náležitostem souhlasu s osvojením se vyjádřil i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 24. 11. 2005 takto: „*Souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte s osvojením musí vyhovovat všem požadavkům, které občanský zákoník klade na právní úkony. Souhlas musí být dán před soudem osobně, výslovně a určitě. Musí být učiněn se zřetelem k určité osobě osvojitele, musí se týkat konkrétního stupně osvojení a zákonný zástupce osvojovaného dítěte musí být poučen o právních následcích osvojení*“³² I když se jedná o rozhodnutí vydané za

²⁹ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 647.

³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana., KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 287.

³¹ § 551 a násl. OZ.

³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

platnosti staré právní úpravy, je v souladu a odpovídá i ustanovením nové, stávající, platné právní úpravy. Souhlas musí být udělen vůči soudu, a to především kvůli jeho osobní povaze, která je jeho primárním znakem. Právo udělit souhlas s osvojením náleží pouze a jedině dané konkrétní osobě a z tohoto důvodu je nutná její osobní účast u soudu a její osobní prohlášení vůči soudu, že uděluje souhlas s osvojením. Jak je jistě patrné z této dikce zákona, která je konkrétně upravena v ustanovení § 810 odst. 1 OZ, není možné souhlas s osvojením nějakým způsobem nahradit a jedná se tedy o úkon nezastupitelný. V úvahu tedy nepřipadá uplatnění institutů jako např. zastoupení při udělení souhlasu s osvojením, nahrazení souhlasu s osvojením soudním přivolením či udělení souhlasu s osvojením formou notářského zápisu. Souhlas musí být projev u příslušného soudu před určenou úřední osobou. Z ustanovení § 436 odst. 2 ZŘS vyplývá, že souhlas může oprávněná osoba projevit u kteréhokoliv okresního soudu v ČR, a ten je povinen takové prohlášení o souhlasu s osvojením přijmout. Projev souhlasu s osvojením je činěn v rámci soudního jednání, kdy má soud povinnost, stanovenou zákonem v ustanovení § 810 odst. 2 OZ, řádně poučit osobu, která souhlas s osvojením uděluje, o podstatě a důsledcích prohlášení souhlasu a o podstatě osvojení jako takového. K souhlasu s osvojením dále uvádí důvodová zpráva k OZ toto: „*Souhlas rodičů s osvojením, který byl učiněn pod nátlakem nebo v tísní, je bez právního významu. Stejně tak prohlášení souhlasu nesmí být vázáno na splnění podmínky a nesmí být ani časově omezeno. Rodič si přitom musí být vědom toho, k čemu přivoluje – musí vědět, co osvojení – pro něj i pro dítě – znamená, a to jak právně tak fakticky, a co jak právně, tak fakticky znamená, když vysloví svůj souhlas k osvojení: souhlas rodiče s osvojením je ‚informovaný‘, tj. rodič jej dává teprve poté, co byl náležitě poučen o významu tohoto svého jednání.*“³³

Tento právní úkon lze provést v zákonem stanovené lhůtě. Lhůta je rozdílná pro matku osvojovaného dítěte a pro otce osvojovaného dítěte, kdy je lhůta stanovena tak, že klade důraz na zvýšenou ochranu matky osvojovaného dítěte. Matka může souhlas udělit nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Tato lhůta je matce poskytována především za účelem zotavení se po porodu. „*Zákonný časový odstup od porodu dítěte matce zároveň poskytuje prostor pro vytvoření si vztahu s dítětem, nebo alespoň pro pokus o vytvoření si vztahu k dítěti.*“³⁴ V minulosti, kde nebyla stanovena minimální lhůta, která musela uplynout k udělení souhlasu s osvojením matkou, docházelo k manipulování a vyvíjení nátlaku na

³³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. [Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz), 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

³⁴ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 669.

rodičky v těžké životní, osobní či finanční situaci³⁵, a proto bylo její zavedení určitou legislativní nutností. Při stanovení lhůt, které jsou poskytovány zákonem rodičům osvojovaného dítěte k udělení souhlasu, musel zákonodárce vycházet z ustanovení článku 5 odst. 4 EÚOD, který určuje limity, kterými je Česká republika při tvorbě legislativy vázána. Konkrétně stanovuje, že: „*souhlas matky s osvojením jejího dítěte nebude akceptován, pokud nebude udělen v takové lhůtě po narození dítěte, jež nebude kratší šesti týdnů a jak může být předepsána zákonem, anebo, v případě, že žádná taková lhůta není stanovena, ve lhůtě, která podle stanoviska příslušného orgánu bude matce umožňovat, aby se dostatečně zotavila po porodu dítěte.*“ Náš zákonodárce se tedy přiklonil k minimální lhůtě, kterou je třeba matce poskytnout k zotavení se po porodu a k navázání kontaktu a vztahu se svým novorozeným dítětem. Je známo, že porod je velmi bolestivým a emočně silným celoživotním zážitkem pro každou rodičku, a proto se může tato minimální lhůta v délce šesti týdnů po porodu novorozence jevit jako mírně nedostačující. Je však nutno podotknout, že délku minimální lhůty stanovené k udělení souhlasu matkou je třeba chápat jako určitý kompromis zákonodárce. Vzhledem ke skutečnosti, že doba potřebná pro zotavení se po porodu či navázání bližšího vztahu s dítětem je u každé matky jiná, individuální a závislá na mnoha dalších událostech, bylo potřeba určit spodní, minimální hranici.

Otcí dítěte naopak zákonodárce přiznává k udělení souhlasu s osvojením dítěte i kratší než šestitýdenní lhůtu od narození dítěte. Nejdříve však může otec souhlas udělit až po narození dítěte. Je tedy vyloučeno, aby otec udělil souhlas „dopředu“, ještě před narozením osvojovaného dítěte. Rodiče tedy mohou souhlas s osvojením svého dítěte projevit společně, ale i nezávisle na sobě. K tomu, aby bylo osvojení dítěte platné, je zapotřebí, aby souhlas s osvojením projevili oba rodiče. Vzhledem k rozdílnosti různých časových okamžiků, které jsou zákonem poskytnuty oběma rodičům dítěte k projevení souhlasu s osvojením, může docházet k několika závažným důsledkům, které souvisí s počítáním lhůt pro navazující úkony probíhající v rámci řízení o osvojení. Komentář k OZ upozorňuje např. na to, že v případě nezávislého a rozdílného udělení souhlasů rodiči každému z nich v jiný okamžik uplyne i právo odvolat souhlas bez dalších podmínek a omezení, jak je stanoveno ustanovením § 817 OZ, dále pak komentář OZ uvádí, že rozdílně uplyne lhůta potřebná k tomu, aby mohlo být dítě svěřeno do péče před osvojením podle ustanovení § 823 OZ.³⁶ Jak již bylo zmíněno, souhlas rodiče s osvojením dítěte je nutnou podmínkou, která musí být

³⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 135.

³⁶ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 669.

splněna, aby k osvojení vůbec došlo. Pokud však oba rodiče souhlas s osvojením nevysloví zároveň, ale v rozdílný časový okamžik, dochází tak k oddalování účinků osvojení a k oddalování svěřeni osvojovaného dítěte do péče budoucích osvojitelů dle § 823 OZ. Ke svěřeni dítěte do péče před osvojením zákon vyžaduje souhlas obou rodičů. Do péče před osvojením lze tedy dítě svěřit až v případě, že oba rodiče s osvojením dítěte souhlasili, tedy poté, co soud přijme pozdější souhlas. Komentář k OZ dále uvádí, že v různém časovém okamžiku se pro toho kterého rodiče pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti dle § 825.³⁷

Ze systematického zařazení institutu osvojení do OZ, kdy je zařazeno přímo za právní úpravu určování rodičovství, lze vyvodit, že osvojení je především otázkou statusovou. Není to tedy pouze institut poskytující dítěti stálé a harmonické prostředí pro nový začátek.³⁸ Udělení souhlasu s osvojením je tedy zásadním krokem rodičů dítěte, kterým rozhodují o svých právech a povinnostech, které jim vznikají v rámci vztahu k osobě a osobnosti dítěte. Rodičovská odpovědnost a práva a povinnosti z ní vyplývající vznikají rodičům narozením dítěte. Vzhledem k tomu, že narození dítěte je společensky i osobně významnou událostí v životě rodiče, je s ním spojena velká zodpovědnost, a tudíž vznikají rodiči i dítěti specifická práva a povinnosti z tohoto vztahu vyplývající. Problematice rodičovské odpovědnosti se budu v diplomové práci věnovat v podkapitole 2.3. V rámci zkoumání významu souhlasu s osvojením jsem ale považovala za důležité na tuto problematiku zatím alespoň upozornit. Lze shrnout, že souhlas s osvojením má v rámci institutu osvojení důležitou roli a význam. Je nutné ho považovat za nezbytnou podmínku, kterou je třeba naplnit, aby k osvojení dítěte vůbec došlo. Při jeho absenci nelze dítě osvojit. Jedná se o velmi důležitý „nástroj“, který mají rodiče dítěte k dispozici k nakládání se svými rodičovskými právy.

2.2 SOUHLAS S OSVOJENÍM V MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTECH

V mnoha mezinárodních dokumentech je udělení souhlasu považováno za jednu ze základních zásad, kterou je třeba při řízení o osvojení neopomenout a brát ji v úvahu. Právě díky vlivu mezinárodních předpisů, především judikatury Evropského soudu pro lidská práva, ÚPD, či EÚOD, a kladení většího důrazu na vliv přirozené rodiny na zdraví a vývoj dítěte je v nové právní úpravě k osvojení přistupováno jako ke statusové změně. Tuto tendenci lze vykládat tak, že k osvojení je třeba přistupovat až v případech, „*kdy dítě od svých přirozených*

³⁷ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 669.

³⁸ FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, č. 9, s. 968.

rodičů již zcela zřejmě nemůže nic očekávat.³⁹ Stěžejním ustanovením, o které se tato zásada opírá, je článek 9 ÚPD, který stanovuje smluvním státům povinnost zajistit, „aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.“⁴⁰

Mezi další mezinárodní předpis, který zásadním způsobem upravuje osvojení a udává tak určitý vzor k tvorbě některých vnitrostátních norem je MÚOD. Tato úmluva například stanovuje požadavek nutnosti udělit souhlas s osvojením dítěte do jeho dosažení osmnácti let věku.⁴¹ Souhlas je vyžadován primárně od rodičů dítěte, tedy matky a otce. V případech, kdy dítě matku ani otce nemá, je třeba, aby souhlas s jeho osvojením udělila jiná osoba či orgán, mající povinnost vykonávat toto právo za rodiče, osoba nebo orgán, které převzali výkon rodičovských práv a povinností. Touto osobou může být např. poručník, či OSPOD. MÚOD stanovuje dále požadavek, aby souhlas s osvojením udělil i manžel či manželka osvojitele v případě, že osvojuje pouze jeden z nich.⁴² Vzhledem k tomu, že osvojením dítěte dojde v rodině k významné změně, je proto třeba dát druhému z manželů, který dítě neosvojuje možnost vyjádřit své názory a pocity ohledně osvojení a projevit svůj souhlas či nesouhlas. Dítě osvojené jen jedním z manželů bude sdílet domácnost i s manželem druhým, je tedy třeba, aby souhlas udělili oba dva. Tento požadavek předejde mnoha nedorozuměním a případným sporům ohledně fungování rodiny či výchovy dítěte. MÚOD dále klade požadavky na formu a náležitosti souhlasu, kdy ve svém článku 4 písm. c) ukládá příslušnému orgánu povinnost zajistit, aby „osoby, instituce a orgány, jejichž souhlas je nezbytný pro osvojení, obdržely potřebnou poradou a byly řádně informovány o důsledcích svého souhlasu, zejména o tom, zda osvojení bude nebo nebude mít za následek ukončení právních svazků mezi dítětem a jeho původní rodinou, tyto osoby, instituce a orgány daly souhlas dobrovolně, v zákonem požadované formě a písemně nebo byl jejich souhlas písemně zaznamenán, souhlas nebyl poskytnut za úplatu nebo náhradu jakéhokoli druhu a nebyl odvolán, a souhlas matky, pokud je požadován, byl dán až po narození dítěte; a zajistily, s ohledem na věk a stupeň zralosti dítěte, aby obdrželo poradou a bylo řádně informováno o důsledcích osvojení a svého souhlasu s osvojením, pokud je tento souhlas vyžadován, bylo přihlédnuto k přáním a názoru dítěte, souhlas dítěte s osvojením, pokud je požadován, byl dán dobrovolně, v zákonem požadované

³⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. [Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz), 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

⁴⁰ Článek 9 ÚPD.

⁴¹ Článek 3 MÚOD.

⁴² Článek 5 MÚOD.

*formě a písemně nebo byl písemně zaznamenán, a souhlas nebyl poskytnut za úplatu nebo náhradu jakéhokoli druhu.*⁴³ Toto ustanovení zmiňuje několik požadavků, kladených na souhlas s osvojením, z nichž stojí za podrobnější zkoumání např. povinnost orgánu přihlídnout k názoru a přání dítěte a poskytnout mu náležitou poradu a informace. „*Jedná se primárně o právo zúčastnit se řízení, jež se dítěte týkají, možnost získat relevantní informace o řízení (jeho předmětu a možných důsledcích), a to formou přístupnou a odpovídající rozumové a volní vyspělosti dítěte, až po právo na základě těchto informací prezentovat svůj názor a nárok, aby tomuto názoru byla věnována patřičná pozornost s ohledem na stupeň jeho zralosti.*“⁴⁴ Problematiku vyjadřování názorů dítěte ke svému osvojení najdeme i v dalších mezinárodních dokumentech, jako např. v článku 3 EÚVPD nebo v člancích 9 a 12 ÚPD.

MÚOD je sice dokumentem upravujícím mezinárodní osvojení, avšak jeho normy a úprava jsou použitelné i při osvojení na vnitrostátní úrovni.

Osvojení je upraveno v mnoha mezinárodních úmluvách či dokumentech, a v mnoha případech se úprava v těchto předpisech neliší od úpravy v předpisech vnitrostátního charakteru. Vnitrostátní normy, týkající se osvojení, totiž vychází z mezinárodních úmluv, kterými je zákonodárce při tvorbě vnitrostátního práva vázán a musí tedy jejich znění a požadavky do vnitrostátního práva převést.

2.3 SOUHLAS S OSVOJENÍM A RODIČOVSKÁ ODPOVĚDNOST

Právo udělit souhlas s osvojením není dle stávající právní úpravy chápáno jako právo vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Tato skutečnost vychází především z nové systematiky OZ, který práva a povinnosti rodičů dítěte rozděluje do tří kategorií. Tyto kategorie jsou následující. Za první kategorii lze považovat práva a povinnosti stanovená v ustanovení § 856 OZ a lze je charakterizovat jako práva, která souvisí a jsou spojená s osobností dítěte a práva a povinnosti, jež mají osobní povahu. Jedná se o práva a povinnosti, pro které je typickým znakem jejich nemajetkový charakter, statusovost a osobnost. Komentář k OZ vyjmenovává několik konkrétních práv a povinností, které se do této první kategorie řadí. „*Do první skupiny řadíme povinnosti a práva mající vliv na status dítěte. Patří sem: právo rodičů dát souhlas s osvojením jejich nezletilého dítěte (§ 805), povinnost a právo*

⁴³ Článek 4 písm. c) MÚOD.

⁴⁴ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 647.

rodičů určit dítěti jméno a příjmení (§ 860 a násl.), právo prohlásit rodičovství (podle tzv. druhé domněnky) aj.“⁴⁵

Do druhé kategorie OZ řadí práva a povinnosti upravená v ustanovení § 858. Jedná se o ta práva a ty povinnosti, které zahrnuje rodičovská odpovědnost. U pojmu rodičovské odpovědnosti je třeba poukázat především na její význam, vysvětlit si ji jako právní pojem a poukázat na její určité nejasnosti. Pojem rodičovská odpovědnost nahradil pojem rodičovské zodpovědnosti, který byl zaveden v předcházející právní úpravě, tedy v ZOR. Z Důvodové zprávy k OZ vyplývá, že pojmy „odpovědnost“ a „zodpovědnost“ jsou pojmy synonymické a není tedy třeba označovat totéž dvěma různými způsoby.⁴⁶ Proto OZ tyto dva pojmy sjednotil a přiklonil se k používání pojmu „odpovědnost“. Odpovědnost jako pojem lze vyložit několika způsoby. V daném případě je třeba odhlédnout od významu ve smyslu trestu, sankce, nesení následků svého jednání, ale pojem odpovědnosti naopak vykládat jako řádnost. *„Občanský zákoník pojem rodičovské odpovědnosti nespojuje se sankcí za nesplnění povinností, ale spojuje jej s řádným (odpovědným) plněním povinností a řádným (odpovědným) výkonem práv, jak se shoduje s civilizační tradicí evropského kontinentu, ...“*⁴⁷

Ustanovení § 858 OZ stanovuje, že práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti spočívají především v péči o dítě, kdy tato péče zahrnuje zejména péči o zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, ochranu dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajištění výchovy a vzdělání dítěte, určení místa bydliště dítěte, zastupování dítěte a spravování jeho jmění. Tato rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká v okamžiku, jakmile dítě nabyde plné svéprávnosti. Výkon rodičovské odpovědnosti však může omezit svým rozhodnutím soud. Omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti je však velmi zásadním a závažným zásahem do oblasti lidských práv v rámci výkonu práv rodičovských, a proto by měl soud k tomuto kroku přistoupit až v tom nejzazším okamžiku, např. v případě zneužívání dítěte či v jeho zanedbávání. *„Jinak řečeno, možnost umístit dítě do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu nemůže sama o sobě odůvodňovat jeho násilné odnětí biologickým rodičům; takovým zásah do práva rodičů těšit se rodinnému životu se svým dítětem musí být nadto ještě „nezbytný“ s ohledem na další skutečnosti.“*⁴⁸ Je třeba však

⁴⁵ ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 808.

⁴⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. obcanskyzakonik.justice.cz, 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>. >

⁴⁷ ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 815.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10, bod 24.

upozornit, že zbavením rodičovské odpovědnosti nedochází současně k zbavení rodiče práva udělit souhlas s osvojením. K tomuto uvádí Trávníková, že „*dle dikce ustanovení § 873, 856 a 818 odst. 1 písm. a) NOZ je totiž třeba výslovně uvést, že mimo zbavení rodičovské odpovědnosti se rodič zbavuje také práva udělit souhlas s osvojením.*“⁴⁹ Tento názor však nezastává ÚS, jež ve svém rozhodnutí dovodil, že právo udělit či neudělit souhlas s osvojením svého pokrevního dítěte je právem vyplývajícím z rodičovské odpovědnosti. „*Je tak právem rodiče v rámci výkonu rodičovské zodpovědnosti udělit či neudělit s adopcí souhlas, přičemž tohoto práva může být zbaven jen po splnění zákonem předvídaných podmínek rozhodnutím soudu...*“⁵⁰ Soud tedy může zbavit rodiče rodičovské odpovědnosti v celém, nebo jen částečném rozsahu. Avšak při zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti pouze ohledně některých určitých práv a povinností musí soud aplikovat ustanovení § 873 OZ, které stanovuje, která konkrétní práva a povinnosti mohou být v rámci zbavení rodičovské odpovědnosti omezena. Jedná se konkrétně o práva a povinnosti upravené ustanovením § 856 OZ. Jedná se o práva první kategorie, mezi která OZ neřadí právo rodiče udělit souhlas s osvojením.

Rodičovská odpovědnost je v právní úpravě OZ upravena velmi podrobně a rozsáhle. Vzhledem k členění rodičovských práv a povinností do několika kategorií však může docházet ke střetům názorů ohledně zařazení jednotlivých práv a povinností do dané kategorie. Konkrétně právo udělit souhlas s osvojením stojí, podle mého názoru, někde na okraji mezi právy a povinnostmi první kategorie a mezi právy a povinnostmi kategorie druhé, tedy kategorie „osobnostní“ a kategorie „rodičovské odpovědnosti“. Skutečnosti, že právo udělit souhlas s osvojením dítěte by se mohlo řadit i do druhé kategorie upravující práva a povinnosti spojená s rodičovskou odpovědností nasvědčuje, dle mého názoru, například to, že lze právo na udělení souhlasu chápat i jako určitý způsob zastupování dítěte, kdy rodič udělí souhlas se změnou rodiče za své dítě. Právo dítě zastupovat je zákonem řazeno právě do druhé kategorie rodičovských práv a povinností. Je však otázkou názoru a pohledu na skutečný význam tohoto práva a jeho zařazení do té či jiné kategorie rodičovských práv.

Jako třetí a zároveň poslední kategorii rodičovských práv a povinností je třeba zmínit kategorii, do které OZ řadí práva a povinnosti rodiče vyplývající ze zákonné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. Ustanovení § 859 OZ k těmto právům uvádí, že ani

⁴⁹ TRÁVNÍKOVÁ, Blanka. *Rozhodování o určení, že k osvojení nezletilého dítěte není třeba souhlasu rodiče dle NOZ* [on-line]. Právníprostor.cz. 30. 4. 2014. [cit. 13. 10. 2016]. Dostupné na <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/rozhodovani-o-urceni-ze-k-osvojeni-nezletileho-ditete-neni-treba-souhlasu-rodice-dle-noz>>.

⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10, bod 28.

vyživovací povinnosti a ani právo na výživné netvoří součást rodičovské odpovědnosti, čímž je nelze zařadit do druhé kategorie rodičovských práv, a proto tvoří kategorii samostatnou. Jedná se o právo a povinnost, které nezávisí na nabytí svéprávnosti ani zletilosti dítěte.⁵¹

Úprava rodičovských práv a povinností je v OZ rozčleněná do výše popsaných třech kategorií. Tímto rozčleněním však, dle mého názoru, vzniká spousta nejasností a zbytečných komplikací souvisejících například s tím, že práva a povinnosti v každé kategorii mohou mít různou váhu a sílu v rámci jejich uplatňování či omezování. Netvrdím, že všechna práva a povinnosti související s rodičovstvím by měla mít stejnou váhu, je ale třeba, především při jejich omezování, zkoumat veškeré skutečnosti, které mají na jejich výkon vliv, aby k omezování těchto základních lidských a osobnostních práv docházelo pouze v těch nejzazších případech.

2.4 OSOBY OPRÁVNĚNÉ K UDĚLENÍ SOUHLASU S OSVOJENÍM NEZLETILÉHO

K tomu, aby k osvojení nezletilého dítěte vůbec došlo je třeba souhlasu několika osob. Jejich výčet nám uvádí ustanovení § 805 OZ, které stanoví, že o osvojení nemůže být rozhodnuto, aniž by k němu udělilo souhlas osvojované dítě, jeho rodič nebo osoba, která je oprávněna souhlas za rodiče poskytnout či dále případně manžel osvojitele. Je třeba upozornit, že je zapotřebí zkoumat, zda s osvojením projeví souhlas všechny zákonem vymezené osoby. V případě, že i pouze jedna z nich souhlas s osvojením neprojeví, nelze nezletilé dítě osvojit. Jedná se o velmi složitý a náročný proces, při kterém je třeba zkoumat všechny podstatné náležitosti.

2.4.1 SOUHLAS DÍTĚTE

Zákon uvádí ve výčtu osob, jejichž souhlasu je třeba k osvojení nezletilého dítěte i souhlas dítěte samotného. Zákonodárce při tvorbě ustanovení § 805 OZ, které tento výčet obsahuje, vycházel, mimo jiné, jistě i z některých ustanovení EÚOD či ÚPD. Konkrétně ke článku 3 ÚPD se vyslovil i ÚS ve svém nálezu takto: *„Dominantním ustanovením Úmluvy o právech dítěte je čl. 3, v jehož odstavci prvním se konstatuje, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, až už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány. Zájem dítěte jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí podle čl. 3 reflektuje totiž skutečnost, že jakkoli lze považovat za přirozené a žádoucí, aby dítě bylo vychovááno svými rodiči, nelze odhlédnout od toho, že i dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými,*

⁵¹ § 859 OZ.

nezcizitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby výše uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy.“⁵²

Osvojení jako takové je velkým zásahem a velkou životní změnou především pro osvojované dítě v jeho dosavadním životě. Osvojením se mu mění základní životní podmínky a standardy, na které bylo doposud zvyklé a jejichž změna může mít na dítě jak pozitivní, tak i negativní vliv. Je tedy zapotřebí s osvojovaným dítětem navázat kontakt a otevřeně s ním komunikovat o všech skutečnostech, které s osvojením, jako změnou osobního statusu, souvisí a jsou jeho nedílnou součástí. Důvodová zpráva k OZ uvádí, že: „*Jedním z relevantních souhlasů, totiž prohlášení vůle, jejichž učinění nezbytně předchází kladnému rozhodnutí soudu o osvojení, má být také souhlas osvojovaného dítěte.*“⁵³ Vzhledem k určitému mentálnímu vývoji dítěte, je však nutno souhlas dítěte chápat spíše jako poradní, sloužící soudu k vytvoření přesnější a úplné představy o skutkovém stavu toho daného konkrétního případu. Především jako poradní souhlas dítěte s osvojením je třeba chápat souhlas, který soudu projeví dítě, mladší dvanácti let. Souhlas takového dítěte slouží soudu především k zjištění názoru a postoje osvojovaného dítěte na jeho osvojení. Udělení souhlasu dítěte mladšího dvanácti let však není nutnou podmínkou k osvojení a tudíž k osvojení může dojít i v případě, že osvojované dítě souhlas s osvojením neudělí nebo pokud se k osvojení vůbec nevyjádří.

To že není zákonem vyžadován osobní souhlas dítěte, které nedosáhlo věku dvanácti let, však neznamená, že není třeba žádného souhlasu s osvojením. Kromě souhlasu rodičů dítěte, který je explicitně vyžadován ustanovení § 805 OZ, je třeba souhlas osvojovaného dítěte, které nenabylo věku alespoň dvanácti let nahradit souhlasem opatrovníka tak, jak požaduje ustanovení § 807 odst. 1 OZ. Za opatrovníka dítěte je ve většině případů jmenován OSPOD⁵⁴. Povinností soudem jmenovaného opatrovníka je zjistit „*všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte.*“⁵⁵ Dle mého názoru se jedná pouze o určitý přenos pravomocí ze soudu na opatrovníka. Opatrovníkem může být ale dle dikce zákona zvolena i osoba jiná než OSPOD. Dle mého názoru se může jednat např. o fyzickou osobu, která osvojované dítě fakticky vychovává, apod. Soud by měl vždy opatrovníkem určit takovou osobu, které je osud, sociální i rodinné

⁵² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. VI. US 695/2000.

⁵³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. *Obcanskyzakonik.justice.cz*, 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

⁵⁴ § 807 odst. 1 OZ.

⁵⁵ § 807 odst. 1 OZ.

zázemí osvojovaného dítěte znám do všech detailů, tak, aby byl zjištěn skutečný skutkový stav.

Rozdílná situace však nastává v případě, že osvojované dítě dosáhlo věku dvanácti let. V tento okamžik se způsob a podmínky rozhodování o osvojení takového dítěte zásadním způsobem mění. Ve chvíli, kdy dítě dosáhne tohoto zákonem určeného věku, nastává soudci povinnost vyplývající z ustanovení § 806 odst. 1 OZ zjistit, zda dítě se svým osvojením souhlasí či nikoli. K osvojení je tedy nutný souhlas dítěte, které dosáhlo alespoň dvanácti roků věku. Zákonodárce však uvádí i výjimku, kdy není nutné souhlas dítěte s osvojením vyžadovat. Tato výjimka je taktéž uvedena v ustanovení § 806 odst. 1 OZ a jedná se o situaci, kdy je „*mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu.*“⁵⁶

Hranice, kterou zákonodárce v ustanovení § 807 OZ stanovil, tedy hranice dvanácti let věku dítě, vychází z požadavků kladených na členské státy EU mezinárodním předpisem EÚOD. Vzhledem ke zvyšování požadavku nutnosti souhlasu osvojovaného dítěte s osvojením v jiných mezinárodních právních dokumentech jako např. MÚOD, EÚVPD či ÚPD, zakotvila podmínku souhlasu osvojovaného dítěte s osvojením do svého textu i EÚOD, „*kteřá ukládá jako hmotněprávní podmínku osvojení souhlas nezletilce, a to nejpozději od věku 14 let. Zákonodárce tuto hranici ponížil na 12 let věku.*“⁵⁷ Tím, že zákonodárce hranici dvanácti let v rekonstrukci občanského práva, OZ, zakotvil, posílil tak postavení dítěte jako osobnosti a samostatného jedince, který je schopen za sebe v co nejširším možném ohledu rozhodovat. Předchozí právní úprava souhlasu dítěte s osvojením v ZOR, konkrétně v ustanovení § 67 odst. 1 ZOR, stanovila, že je třeba souhlasu osvojovaného dítěte pouze v případě, že nebude zmařen účel osvojení a je-li osvojované dítě schopno posoudit dosah jeho osvojení.⁵⁸

Co se týká formy souhlasu a jeho podoby, lze subsidiárně aplikovat ustanovení § 810 OZ, které stanovuje formu souhlasu s osvojením poskytovaným rodiči osvojovaného dítěte. Konkrétní forma souhlasu totiž zákonem stanovena není. Souhlas tedy musí být dán osobním prohlášením osvojovaného dítěte vůči soudu. Lze předpokládat, že tento souhlas bude udělen v rámci řízení o osvojení, avšak jistě nelze vyloučit ani situace, kdy bude souhlas udělen na jiném místě, stejně tak, jako nelze vyloučit situaci, kdy by byl souhlas osvojovaného dítěte

⁵⁶ § 806 odst. 1 OZ.

⁵⁷ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 650.

⁵⁸ § 67 odst. 1 ZOR.

s osvojením udělen předem. K aplikaci ustanovení § 810 odst. 1 OZ i na formu souhlasu dítěte s osvojením svědčí i skutečnost, že jak v případech udělení souhlasu rodiči, tak v případech udělení souhlasu s osvojením dítětem má soud povinnost řádného poučení o účelu, obsahu a důležitosti souhlasu s osvojením.⁵⁹ A jak stanovuje i ustanovení § 10 odst. 1 OZ: „Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému případu nejbližšího.“⁶⁰ Forma souhlasu je tedy stejná a je třeba ji nepodceňovat a zachovávat, jelikož udělením souhlasu, jak již bylo několikrát zmíněno, dochází k závažné statusové změně osvojovaného dítěte, které musí být do posledních a nejmenších detailů s následky svého souhlasu soudem seznámeno, a to ještě před jeho udělením.

Je třeba dále zmínit, že osvojované dítě, které souhlas v rámci řízení o osvojení udělí, jej může až do rozhodnutí o osvojení vzít zpět, odvolat jej. Toto právo je výslovně stanoveno zákonem v ustanovení § 808 OZ. Ustanovení stanovuje lhůtu k odvolání platně daného souhlasu dítěte s osvojením tak, že říká „do rozhodnutí o osvojení“⁶¹. Z tohoto však není patrné, zda je myšleno pouze samotné rozhodnutí soudu o osvojení, či zda lhůta končí v okamžiku, kdy rozhodnutí o osvojení nabyde právní moci. K tomuto se vyjadřuje komentář k danému ustanovení takto: „Občanský zákoník však specificky neodkazuje na pravomocná rozhodnutí, a proto je třeba vycházet z toho, že pouze pravomocný rozsudek o osvojení vyvolává právem zamýšlené důsledky a k okamžiku právní moci musí být zachovány a splněny hmotněprávní podmínky osvojení. Z toho je třeba dovozovat, že osvojované dítě může odvolat souhlas až do právní moci rozhodnutí o osvojení.“⁶² Stejně, jak jsme dovodili formu udělení souhlasu dítěte s osvojením, je třeba stejným způsobem dovést a tedy i zachovat formu u odvolání souhlasu. Odvolání souhlasu s osvojením tedy dítě musí učinit stejným způsobem, jakým jej udělilo, tedy osobním prohlášením vůči soudu.

Zakotvení věkové hranice dvanácti let, vnímám jako pozitivní změnu v právním řádu, která povede k osvojení dětí osvojiteli, kteří budou osvojovanými dětmi akceptováni a přijímáni bez větších problémů. Každá lidská bytost by měla mít právo rozhodovat o svém životě, a to především v zásadních otázkách týkajících se její statusové změny, čímž osvojení je.

⁵⁹ § 806 odst. 2 OZ, § 810 odst. 2 OZ.

⁶⁰ § 10 odst. 1 OZ.

⁶¹ § 808 OZ.

⁶² SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014, s. 658.

2.4.2 SOUHLAS RODIČŮ

Souhlas rodičů s osvojením je další ze základních podmínek, kterou je třeba naplnit, aby ke kladnému rozhodnutí o osvojení vůbec došlo. Jedná se o právo rodičů, které stojí v rámci všech práv a povinností rodičů samostatně. K tomuto se vyjadřuje již prof. Sedláček v komentáři k Obecnému občanskému zákoníku, kde čteme jeho slova: „*Svolení rodičů k adopci je výronem rodičovského práva, které přísluší nad dětmi vůbec. Toto právo rodičů je úplně samostatné a zůstává zachováno i tehdy, když rodičovská moc z jakéhokoli důvodu zanikla.*“⁶³ Rodič má tedy právo udělit souhlas s osvojením svého dítěte i v případě, že jeho rodičovská práva jsou určitým způsobem omezena, či pokud zanikla. Výkon tohoto práva tedy nelze považovat za právo související s výkonem práv rodiče dítěte jako jeho zákonného zástupce. Jedná se o právo související s přirozeným, přírodně zakotveným vztahem mezi dítětem a jeho rodičem. Požadavek udělení souhlasu s osvojením rodiči osvojovaného dítěte vyplývá i z mezinárodní právní úpravy, konkrétně z ustanovení čl. 5 EÚOD či ustanovení čl. 21 ÚPD. Souhlas s osvojením musí udělit oba biologičtí rodiče osvojovaného dítěte, jak matka, tak otec dítěte. U matky dítěte je určení rodičovství v mnoha ohledech snadnější. Rodičovství se určí dle ustanovení § 775 OZ, kdy je matkou dítěte žena, která dítě porodila. Při určení otce dítěte je třeba aplikovat ustanovení § 776 OZ a v něm stanovené tři zákonné domněnky otcovství.

Obecně se vyžaduje souhlas od obou rodičů. Existují však případy, kdy není třeba, aby souhlas s osvojením byl poskytnut oběma rodiči. Soud jistě nebude požadovat souhlas po rodiči, který je již po smrti, či po rodiči, jehož rodičovství nebylo ani určeno. Existují i další zákonem výslovně stanovené situace, ve kterých není souhlas s osvojením po rodiči vyžadován.

Souhlas s osvojením je vyžadován jak po rodičích, kteří jsou plně svéprávní, tak po rodičích nezletilých, tedy plně nespěprávných. Nesmíme však opomenout případy, kdy se nezletilý rodič může stát plně svéprávným, a to uzavřením manželství po dosažení věku minimálně šestnácti let⁶⁴, či přiznáním svéprávnosti soudem⁶⁵. Problematice udělení souhlasu nezletilého rodiče, který není plně svéprávný, se budeme věnovat v kapitole na toto téma zaměřené, kapitole 2.5. Dále je třeba upozornit na situaci, kdy bude rodič ve své svéprávnosti soudem omezen. Tomuto věnuje pozornost ustanovení § 812 OZ, které uvádí, že takový rodič, který byl na své svéprávnosti omezen, může jednat jen v takovém rozsahu, v jakém

⁶³ SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Linhart, 1936, str. 896.

⁶⁴ § 30 OZ.

⁶⁵ § 37 OZ.

jeho svéprávnost omezena nebyla. Vzhledem ke specifickému a výsadnímu postavení práva udělit souhlas s osvojením je však třeba v rámci omezení rodičovských práv rodiče zvlášť rozhodnout právě o omezení práva udělit souhlas s osvojením. „*K právu rodiče dát souhlas k osvojení je třeba přistupovat jako k zvláštnímu právu jedince biologicky spojeného s dítětem*“.⁶⁶

Stejně tak jako v předchozí podkapitole, i v případě udělení souhlasu rodiči s osvojením je třeba zmínit formu daného souhlasu, která je stanovena ustanovením § 810 OZ. Forma souhlasu je stanovena jako prohlášení, které musí být učiněno osobně a vůči soudu a dále musí splňovat obecné náležitosti právního jednání. Obecné náležitosti právního jednání nalezneme upraveny v ustanoveních § 545 a následujících OZ. Prohlášení musí být srozumitelné, určité a musí jím být projevována skutečná vůle osoby, jež prohlášení vůči soudu činí. K náležitostem souhlasu rodičů s osvojením se vyjádřil např. i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí takto: „*Souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte s osvojením musí vyhovovat všem požadavkům, které občanský zákoník klade na právní úkony. Souhlas musí být dán před soudem osobně, výslovně a určitě. Musí být učiněn se zřetelem k určité osobě osvojitele, musí se týkat konkrétního stupně osvojení a zákonný zástupce osvojovaného dítěte musí být poučen o právních následcích osvojení.*“⁶⁷

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, ustanovení o formě souhlasu rodičů s osvojením je ustanovením, které se dá za pomoci analogie aplikovat i na formu souhlasu dítěte s osvojením, a je tedy jedním ze stěžejních ustanovení, která je třeba dodržet a naplnit, aby bylo o osvojení, jako statusové změně osvojovaného dítěte, rozhodnuto kladně.

2.4.3 SOUHLAS OSOB, KTERÉ JSOU OPRAVNĚNY DÁT SOUHLAS ZA RODIČE

Jak je patrné ze znění základního ustanovení § 805 OZ týkajícího se udělování souhlasu s osvojením nezletilého dítěte, je, mimo jiné, třeba udělení souhlasu rodičem nebo osobou, která je oprávněna dát souhlas za rodiče. Oprávnění takovéto osoby může vyplývat ze zákona či z rozhodnutí soudu. Vzhledem k vývoji rodinného práva a osvojení jako takového doznala jeho právní úprava v důsledku OZ podstatných změn. „*Je tomu tak proto, že Česká republika přistoupila k řadě mezinárodních úmluv, které v průběhu let prošly revizemi.*“⁶⁸ Možnost osvojení nezletilého dítěte, aniž by bylo vyžadováno souhlasu jeho rodičů, byla přesněji upravena až v rámci proběhnuté reformy práva rodinného, a to v souladu s EÚOD

⁶⁶ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, s. 169.

⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

⁶⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In ŠÍNOVÁ, Renata a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 41.

z roku 1967, jež byla Českou republikou ratifikována až o 33 let později, tedy v roce 2000.⁶⁹

Zákon, myšleno OZ, klade velký důraz na důležitost existence vztahu mezi rodičem a dítětem a na jeho pevnost. Skutečnost, že bude rodič omezen či zbaven práva udělit souhlas s osvojením je třeba chápat jako skutečnost, jež trvale zpřetrhá vztahy mezi nimi, a proto lze k takto zásadnímu zásahu do přirozeného a velmi emotivnímu vztahu přistoupit pouze ze zákonných důvodů. „*Souhlas rodiče není vyžadován pouze v zákonem předvídaných situacích, kdy zájem dítěte převažuje nad právem rodiče rozhodnout o možnosti osvojení dítěte, resp. nad právem rodiče projevit svoji vůli směřující k osvojení jejich dítěte projevem svého souhlasu či nesouhlasu.*“⁷⁰ Situace, při nichž se nevyžaduje udělení souhlasu po rodičích, ale jiných osobách, zmiňuje OZ ve dvou svých ustanovení, konkrétně v ustanovení § 818 a ustanovení § 819 OZ. Je třeba upozornit na to, že souhlas s osvojením nezletilého dítěte může za rodiče udělit jiná osoba pouze v těchto zákonem stanovených a zákonem předvídaných případech a situacích. Vzhledem k závažnosti tohoto rodičovského omezení nelze dovozovat jiné a další situace, ve kterých by za rodiče mohla souhlas s osvojením nezletilého dítěte udělit jiná osoba.

Zákon vymezuje tři situace. Za rodiče může souhlas s osvojením udělit jiná osoba v případě, že byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas s osvojením, dále pak, není-li rodič nezletilého dítěte schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, a také v případech, kdy se rodič nezletilého dítěte zdržuje na neznámém místě, které se ani po vynaložení veškeré pečlivosti nepodaří soudu či orgánům veřejné moci zjistit. Tyto tři situace vymezuje OZ ve svém ustanovení § 818 odst. 1. Všechny tři výše uvedené situace se jeví býti oprávněnými k tomu, aby po rodičích, kteří naplňují výše zmíněné požadavky, nebylo vyžadováno udělení souhlasu s osvojením jejich nezletilých dětí. Je však třeba zmínit, že v případě, že nebudou tyto skutečnosti naplněny u obou rodičů, ale pouze u jednoho, bude souhlas nahrazen souhlasem druhého rodiče, který skutečnosti omezující jeho právo k souhlasu nenaplnuje. Jiná osoba tedy souhlas s osvojením udělovat nebude. O jinou situaci se bude jednat v případě, že dané skutečnosti budou dány u obou rodičů nezletilého dítěte. O tomto pojednává ustanovení § 818 ve svém odstavci druhém, kde stanovuje, že v případě, že budou tyto skutečnosti dány u obou rodičů, „*vyžaduje se k osvojení souhlas poručníka, popřípadě souhlas opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud; to platí i v případě, že oba rodiče zemřeli nebo že rodičovství*

⁶⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2003, s. 165.

⁷⁰ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 678.

*k osvojovanému dítěti nebylo určeno.*⁷¹ I v těchto případech je však před samotným rozhodnutím nutno zjistit všechny rozhodné skutečnosti, které se týkají jak osvojovaného dítěte, tak jeho rodiny. Z výše uvedeného je jisté patrné, že: „*O možnosti osvojit nezletilého bez souhlasu jeho rodiče vždy musí rozhodnout soud, a to buď v řízení o omezení svéprávnosti, ve kterém bude rodič omezen na právu souhlasit s osvojením, nebo v řízení o zbavení rodičovské odpovědnosti a zároveň o zbavení práv dle § 856, zejména práva souhlasit s osvojením (§ 873), nebo v řízení o tom, zda je třeba souhlasu rodiče k osvojení (§ 821).*“⁷²

Vzhledem k již zmiňované závažnosti daného omezení či zbavení rodičů dítěte souhlasit s jeho osvojením je nutností, aby o této skutečnosti rozhodoval vždy k tomu kompetentní orgán, jež má povinnosti stanovené zákonem, které by měly vést ke správnému rozhodnutí, učiněném po právu a především v nejlepším zájmu nezletilého osvojovaného dítěte. Na tuto problematiku poukazuje i ÚS ve svém nálezu I. ÚS 669/2002 ze dne 28. 1. 2004, v němž stanovuje požadavky na průběh a rozhodování ve výše zmíněných řízeních. Role soudu je v těchto řízeních velmi náročná. V mnoha případech se může stát, že se zkoumané rozhodné skutečnosti v průběhu samotného řízení několikrát změní a i s touto situací se musí soud po právu vypořádat. Je třeba, aby soud dokázal správně vyhodnotit nastalou změnu rozhodné skutečnosti a dokázal svým způsobem i „předpovědět“ její nejpravděpodobnější vývoj v budoucnosti. Rozhodné skutečnosti je třeba zkoumat v průběhu celého řízení a skutkový stav věci zkoumat do těch největších podrobností, jelikož i ty mohou v mnohých případech hrát v rozhodnutí o nejlepším zájmu dítěte velkou roli. Pro mnoho rodičů, kteří jsou účastníky některého z výše zmíněných řízení, může být tato situace velmi nepříjemná a jevit se jim jako nespravedlivá. Především z tohoto důvodu je třeba hledět na správnost a zákonnost postupu soudu v rámci jednotlivých řízení tak, aby nenastávaly pochybnosti o správnosti jejich rozhodnutí.

Ustanovení § 818 OZ však není ustanovením jediným, které by opravňovalo k udělení souhlasu s osvojením nezletilého dítěte jinou osobu než rodiče dítěte. Je proto zapotřebí odkázat i na ustanovení § 819 OZ, které upravuje další možnost, kdy se souhlas s osvojením od rodiče nezletilého dítěte nevyžaduje. Jedná se o situaci, kdy nemá rodič o dítě zjevně zájem. „*Rodič zjevně nemá o dítě zájem, neprojevuje-li soustavně o dítě opravdový zájem, a*

⁷¹ § 818 odst. 2 věta první OZ.

⁷² SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 680.

*tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti.*⁷³ Problematika zjevného nezájmu je velmi komplikovaná a její posuzování musí soud provádět velmi důkladně a pečlivě. Vzhledem ke složitosti a náročnosti tohoto posuzování se k danému tématu vyjádřil i ÚS, který ve svém nálezu definoval, že řízení a rozhodnutí ve věci nezájmu rodičů k nezletilému dítěti je řízením o rodičovské odpovědnosti, toho řízení je mimo jiné zásahem do práva na rodinný život, jakožto práva zaručeného Listinou základních práv a svobod⁷⁴ a dále ÚS dovodil, že počítání lhůt pro existenci nezájmu není možné vázat ke dni, kdy byl návrh na rozhodnutí o nezájmu podán.⁷⁵

Ustanovení § 819 OZ však nedefinuje pojem zjevného nezájmu. Jeho definici nám poskytuje až ustanovení následující, tedy § 820 OZ, kde se dozvídáme, co se zjevným nezájmem míní. Je zde stanovena lhůta, která je myšlena jako lhůta minimální, po kterou musí nezájem rodiče o dítě trvat. Její stanovení v délce alespoň tří měsíců od posledního opravdového projevení zájmu se může jevit jako krátké ve srovnání s předchozí právní úpravou v ZOR, kde byla tato lhůta stanovena v minimální délce šesti měsíců⁷⁶. Lze pozorovat určitou klesající tendenci v délce lhůt stanovených k posuzování nezájmu rodičů vůči jejich dítěti, a to i vzhledem ke skutečnosti, že ve svém původním znění stanovil ZOR lhůtu v délce trvání minimálně jednoho roku.⁷⁷ Stanovení této kratší tříměsíční lhůty lze, dle mého názoru, obhájit např. argumentem rychlejšího řešení nepříznivé životní situace dítěte, které se tak může o to dříve dostat do pro něj bezpečnějšího a příjemnějšího výchovného prostředí a získat tak dosud postrádané rodinné zázemí.

„V každém konkrétním případě je tedy nutné zkoumat, zda mají rodiče k dítěti opravdový vztah a zda je v jejich možnostech se o dítě odpovědně starat. Při posuzování nezájmu rodičů o dítě je nezbytné se zabývat skutečnostmi, které brání rodičům v projevení opravdového zájmu o dítě, posoudit, zda se jedná o překážky objektivní povahy (například dlouhodobé umístění rodiče v léčebně), nebo zda rodiče neprojevují zájem o dítě ze subjektivních důvodů, nebo zda ojedinělý zájem o dítě má spekulativní povahu s cílem zabránit možnému osvojení dítěte.“⁷⁸ Prof. Hrušáková ve výše citovaném úryvku jasně

⁷³ § 819 odst. 2 OZ.

⁷⁴ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/2010.

⁷⁶ § 68 odst. 1 písm. a) ZOR.

⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 165.

⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 165.

vystihla, že zjištění, zda tu zjevný nezáměr je, či není, je třeba zkoumat velmi podrobně a ze všech úhlů pohledů, stejně tak jak z objektivního, tak subjektivního hlediska.

Ráda bych v této souvislosti poukázala i na Důvodovou zprávu k OZ, která upozorňuje i na situace, kdy se ustanovení o zjevném nezáměru nedají aplikovat. Konkrétně se jedná o situace: „*pokud je zřejmé, resp. pokud bude zjištěno, že se rodiče dostali do značné nouze nebo tísně, a to nikoli vlastním zaviněním, a je možné očekávat, že tuto neuspokojivou situaci překonají. Je ovšem třeba právě v tomto bodě apelovat na orgány sociálně-právní ochrany dětí: to je totiž instituce, která by měla působit s dokonalou profesionalitou, z níž by byla zřejmě patrna ta nejvyšší míra porozumění zájmům dítěte a péče o jeho prospěch. Zkušenost ukazuje, že často i jednoduchá pomoc přirozeným rodičům pomáhá vyřešit problém zvaný, muset dát dítě osvojit*“.⁷⁹

To, že zákon umožňuje souhlas rodiče s osvojením nahradit souhlasem osoby jiné je jistě oprávněným právním nástrojem. Avšak je třeba s ním nakládat velmi obezřetně a podle stanovených pravidel. Individuálně přistupovat ke každému konkrétnímu případu a vždy sledovat nejlepší zájem osvojovaného dítěte tak, aby bylo vždy „subjektem“ právního vztahu a nikdy ne jeho „objektem“.

2.4.4 SOUHLAS MANŽELA

Dalším souhlasem, který se v řízení o osvojení nezletilého dítěte vyžaduje, je souhlas manžela osoby, která se má stát osvojitelem. Tento souhlas není v OZ blíže specifikován a vlastně úplně chybí jeho jakákoliv další právní úprava. Z dikce ustanovení § 805 OZ, které stanovuje, že k osvojení je i mimo jiné třeba souhlasu manžela osvojitele, lze usoudit, že je souhlas vyžadován vždy, pokud je osvojitelem pouze jeden z manželů. Zákon připouští možnost, aby se osvojitelem stal pouze jeden z manželů.⁸⁰ V případě, že se osvojitelem stane pouze jeden z manželů, druhému z nich nevznikají k osvojenému dítěti žádná práva ani žádné povinnosti, avšak jeho souhlas se vyžaduje.⁸¹ Vzhledem ke skutečnosti, že podrobnější úprava souhlasu manžela osvojitele neexistuje, se může zdát toto právo manžela osvojitele jako právo absolutní. Existují však situace, kdy nebude nutno tento souhlas po manželovi vyžadovat. Právo manžela osvojitele udělit souhlas s osvojením je limitováno „*pouze obecně normovanými nedostatky právního jednání, nedostatkem svéprávnosti, případně*

⁷⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. [Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz), 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

⁸⁰ § 800 odst. 1 OZ.

⁸¹ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍKOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 133.

nezvěstnosti.⁸² Dále existuje ale také situace, kdy manželem osvojitele je rodič osvojovaného dítěte. V tomto případě je však třeba poukázat na to, že se jedná o osvojení, jehož primárním účelem není zabezpečení náhradní výchovy opuštěných dětí bez rodinného, sociálního a jiného zázemí. „*Souhlas manžela (...) se nevyžaduje, pokud jde o osvojení dítěte manželem rodiče. To proto, že jeho souhlas by se jevil jako nadbytečný, když už předtím s osvojením souhlasil.*“⁸³ Je zbytečné vyžadovat po manželů osvojovaného dítěte, který je zároveň jeho biologickým rodičem souhlas s osvojením jako manžela osvojitele, když už souhlas s osvojením udělil jako rodič.

Určitý nedostatek lze spatřovat právě v této určité absolutní formě souhlasu manžela. Pokud bude manžel disponovat veškerými vlastnostmi zaručující toto jeho právo souhlasu uplatnit, nebude možné o osvojení bez tohoto jeho souhlasu kladně rozhodnout. Udělení souhlasu manželem je logickým požadavkem v případě, kdy spolu manželé sdílí jednu společnou domácnost, kdy se budou oba podílet na výchově osvojovaného dítěte a budou s ním přicházet každodenně do styku a kontaktu. Vzhledem k závažnosti a vážnosti přijetí cizího dítěte do rodiny je souhlas druhého z manželů nutností. Komplikace mohou nastat v situaci, kdy spolu manželé nežijí, nesdílí společnou domácnost, nebudou se společně podílet na výchově dítěte apod., ale jejich manželství nadále přetrvává, a to pouze ve formálním slova smyslu. I v tomto případě bude totiž vyžadován souhlas manžela. Dle mého názoru je ustanovení vyžadující udělení souhlasu manželem osvojitele zbytečně formalistické a vzhledem k chybějící bližší právní úpravě, která by upravovala tuto podmínku detailněji a definovala tak i možné výjimky z ní, zde není ponechán dostatečný prostor k aplikaci i na složitější rodinné situace a případy. Je třeba nezapomínat na smysl a účel aplikované normy a její výklad přizpůsobit konkrétní situaci. Zvláště při rozhodování o osvojení nezletilého dítěte, kde je třeba přistupovat ke každému případu individuálně a zjistit všechny rozhodné skutečnosti.

2.5 NEZLETILÍ RODIČE A JEJICH PRÁVA

Vzhledem k možnosti, že se rodičem dítěte může stát i osoba, která ještě nenabyla plné svéprávnosti, ať již dosažením osmnáctého roku věku, emancipací či uzavřením manželství, je třeba upravit práva náležející i těmto osobám. Zákon ve svém ustanovení § 811 OZ stanovuje, že souhlas s osvojením je třeba vyžadovat i po rodiči, který dosud nenabyl plné

⁸² SEDLÁK, Petr, KAPITÁN, Zdeněk. In. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 648.

⁸³ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍKOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 133.

svéprávnosti. Skutečnost, že právo udělit souhlas s osvojením svého dítěte je právem výsostným a je tedy třeba, aby jej udělil právě rodič, byla zakotvena již v předchozí právní úpravě, konkrétně v ustanovení § 67 odst. 2 ZOR. „Právní úprava v souladu s dosavadními poznatky a zkušenostmi společenské i právní praxe přiměřeně respektuje fakt, že není v zájmu nezletilého dítěte (§ 65 odstavci 2), a tím ani v zájmu společnosti, aby bylo osvojováno proti vůli svého pokrevního, byť nezletilého rodiče (popř. dokonce obou pokrevních, byť nezletilých rodičů), který se jinak stejně jako zletilý rodič o nezletilé dítě stará a u něhož jsou zároveň dány předpoklady, že tak bude činit i v budoucnu.“⁸⁴ I nová právní úprava vyžaduje, aby i nezletilý rodič udělil souhlas s osvojením vlastního dítěte, avšak toto jeho právo je výrazně omezeno stanovením minimální věkové hranice k uplatnění tohoto jeho práva. Věková hranice k udělení souhlasu s osvojením byla zákonodárcem stanovena na šestnáct let věku.

Nezletilý rodič, který nedosáhl zákonem stanoveného věku šestnácti let, nemůže udělit souhlas s osvojením. Tuto situaci lze chápat jako určitou bezvýhodnou situaci pro nezletilého rodiče. Ze zákona jasně vyplývá, že souhlas s osvojením nemůže být nahrazen souhlasem opatrovníka⁸⁵, a proto se situace, kdy nezletilý rodič nedosáhl věku šestnácti let, může jevit jako bezvýhodná. Vzhledem k povaze souhlasu s osvojením nelze toto právní jednání nahradit ani souhlasem zákonného zástupce či poručníka, a proto se jako možnost nabízí vyčkat až do okamžiku, kdy nezletilý rodič dosáhne věku šestnácti let a souhlas s osvojením udělit až poté. Další hypotetickou možností, kterou by nezletilý rodič mohl využít je neprojevat o dítě žádný zájem. V tomto případě by se souhlas rodiče k osvojení nevyžadoval. Jedná se však o pouhou hypotézu, ke které zatím neexistuje žádná dostupná literatura, a proto bude třeba vyčkat až na výkladovou praxi opatrovnických soudů.

Stanovením minimální věkové hranice nezletilému rodiči k udělení souhlasu s osvojením může docházet k velmi nepříznivým situacím, které jsou ve vážném rozporu se zájmem dítěte. Představme si například následující situaci. Nezletilí a mladí rodiče dítěte se o své dítě nechtějí a ani nemohou starat a pečovat o něj. Nemají ani potřebné podmínky k péči o právě narozené dítě, k dítěti si nevytvořili ani žádné pouto či vztah a k péči o něj jim chybí i potřebná motivace. Vzhledem k tomu, že ale ani jeden z rodičů nedosáhl věku šestnácti let, nemohou udělit souhlas s osvojením dítěte. V danou chvíli dochází k tomu, že dítě putuje do ústavního zařízení či je o něj postaráno v rámci provizorní náhradní rodiny, což ovšem ani

⁸⁴ ŠVESTKA, Jiří. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství. 4. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 325.

⁸⁵ § 811 odst. 2 OZ.

zdaleka nedostačuje jeho potřebám a nepřispívá ke stabilitě jeho budoucích citových vztahů a k vytvoření pevných rodinných vazeb.

Jak bylo již zmíněno, souhlas s osvojením je statusovým jednáním, a proto si musí být rodič dítěte plně vědom jeho následků. Musí být schopen rozeznat právní i faktické následky, které po přivolení s osvojením nastanou, co toto jednání bude znamenat pro rodiče a především také pro osvojované dítě. Je třeba poukázat na jedinečnost každého jedince, na jeho odlišnou osobnost a vlastnosti, na odlišné chápání dostatečného rodinného zázemí, tvorbu sociálních, rodinných, partnerských a jiných vazeb. Stanovení věkové hranice nelze dle mého názoru chápat jako faktor určující, že nezletilý rodič, který daného věku dosáhl je schopný učinit takto závažný právní krok, stejně tak, jako nelze stoprocentně tvrdit, že jedinec, který daného věku doposud nedosáhl, toto právní jednání schopen učinit není. Stanovení této zákonné věkové hranice se mi jeví jako zbytečné a soudu by měla být ponechána možnost posuzovat každý jednotlivý případ zvlášť právě podle konkrétních vlastností a předpokladů konkrétního nezletilého rodiče. Rozhodnutí pak budou „šitá na míru“ konkrétním případům a zamezí se zbytečným prodlevám v osvojení dětí, které čekají, až jejich nezletilí rodiče dosáhnou věku šestnácti let, aby mohli udělit souhlas s jejich osvojením. Ze zákona sice vyplývá povinnost soudu posuzovat způsobilost nezletilého rodiče vyjádřit souhlas s osvojením, avšak omezení věkovou hranicí se mi zdá velmi formalistické a neefektivní. Jako lepší možnost bych vnímala výše nastíněnou možnost posuzovat každého jedince individuálně a neomezovat jeho statusová práva omezením, které nemá oporu v žádném jiném právním předpise, jak také mimo jiné poukazuje komentář k OZ.⁸⁶

Jak si můžeme povšimnout, spodní věková hranice šestnácti let není právně podložená, a ani druhý komentář k OZ⁸⁷ se k jejímu stanovení právě ve výši šestnácti let nevyjadřuje. Jediné, co můžeme v tomto komentáři naléznout, je, „že i důvodové zprávy k původním návrhům občanského zákoníku z roku 2005 a 2007 jasně konstatovaly, že před 16. rokem nelze souhlas dát, neboť souhlas přirozeného rodiče musí být poučeným a vědomým volným projevem; takový však lze stěží očekávat od člověka mladšího 16 let.“⁸⁸ Odůvodnění, že od člověka, jenž nedosáhl věku šestnácti let, nelze očekávat, či lze očekávat jen stěží, vědomý volný projev vůle, se mi jeví jako značně nedostačující a vzhledem

⁸⁶ NOVÁ, Hana. In ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek II (§ 655 - 975)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 363.

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, 1392 s.

⁸⁸ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 664.

k závažnosti a důležitosti tohoto jeho práva nelze nezletilé rodiče striktně rozdělit na dvě poloviny, a to na ty, kteří ještě nedosáhli věku šestnácti let a na ty, kteří ho již dosáhli. Vhledem k povinnosti soudu zkoumat způsobilost nezletilých k právu dát souhlas s osvojením se mi stanovení této spodní hranice jeví jako nadbytečné, neefektivní a formalistické.

Skutečnost, že zákonodárce minimální věkovou hranici k udělení souhlasu s osvojením přeci jen stanovil lze spatřovat v tom, že i nezletilý rodič je stále dítětem, a proto je třeba chránit i také jeho zájem. Nastává tedy situace, že se dostává do střetu zájem nezletilého rodiče se zájmem jeho dítěte. Dle komentáře lze stanovení věkové hranice zákonodárcem považovat za „*výsledek testu proporcionality, který provedl sám zákonodárce, když zvažoval při střetu ústavně zaručených práv, v daném případně shodného práva náležejícího dvěma různým subjektům, které právo je třeba akcentovat.*“⁸⁹ Je třeba dát komentáři za pravdu v tom, že je zapotřebí brát v úvahu fakt, že i nezletilý rodič je pořád stále dítětem a vyžaduje tak zvýšenou míru ochrany, avšak stanovením věkové hranice stejně není účelu jeho ochrany dosaženo. Proč tedy omezovat nezletilé rodiče stanovením věkové hranice k udělení souhlasu s osvojením jejich dítěte, když je v pravomoci soudu rozhodnout, zda je, či není konkrétní jedinec schopen dané rozhodnutí učinit. Toto posouzení je však pro soud velmi složitým úkonem a je zapotřebí, aby vzal v úvahu veškeré skutečnosti, jako jsou posudky pracovníků OSPOD, výpovědi nezletilých rodičů, stejně jako výroky jejich rodičů a další.

Soud má ale i v případě, že nezletilý rodič dosáhl věku šestnácti let možnost seznat, že není schopen souhlas s osvojením udělit a na tomto právu jej tedy omezit. Už i vzhledem k tomuto se mi jeví stanovení minimální věkové hranice nadbytečným zákonným ustanovením.

Hranici šestnácti let lze nalézt také v procesněprávní úpravě, a to konkrétně v ustanovení § 431 ZŘS, které přiznává nezletilému rodiči, který dosáhl právě stanovené hranice věku šestnácti let, plnou procesní způsobilost v rámci řízení o osvojení.

⁸⁹ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 664.

3 SOUHLAS S OSVOJENÍM ZLETILÉHO

3.1 OBECNĚ K OSVOJENÍ ZLETILÉHO

Možnost osvojit i zletilou osobu se do českého právního řádu vrátilo s účinností OZ po více jak šedesáti letech, kdy byl tento institut zakotven v zákoně o osvojení z roku 1928. Tento zákon, a s ním i institut osvojení zletilého byl však zrušen zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Zrušení osvojení zletilého mělo historickou a politicko-sociální souvislost ve společnosti. „...*situace po druhé světové válce osvojení zletilého odmítala. Právní úprava osvojení zletilého byla zrušena zákonem o právu rodinném z roku 1949 s odůvodněním, že osvojení nemá být právním prostředkem k zachování rodiny jako kapitalistické buňky. Účel osvojení byl omezen na výchovu dětí k lásce k práci a lidově demokratickému státu. Těmto účelům osvojení možnost osvojit zletilého odporovala.*“⁹⁰

Osvojení zletilého se v mnohém odlišuje od osvojení nezletilého, avšak ustanovení o osvojení nezletilého se dají použít obdobně či přiměřeně v závislosti na typu osvojení zletilého. Typově tento institut dělíme na osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a na osvojení, které není obdobou nezletilého. Každý tento typ osvojení zletilého lze použít pouze v zákonem stanovených případech a vždy se vyžaduje soulad osvojení s dobrými mravy. Konkrétní požadavky k osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého nalezneme v ustanovení § 847 OZ. Jsou zde taxativně vymezeny situace, ze kterých je patrný úzký rodinný vztah mezi osvojitelem a osvojencem. Účelem tohoto osvojení je především narovnání rodinných vztahů a upravení poměrů mezi jednotlivými členy. Oproti osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého se osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, vyznačuje jiným účelem. Využívají jej např. osoby, jež nemají svých vlastních pokrevních a právních potomků, či jsou jim jejich potomci nedostupní, vzdálení a neposkytují jim potřebnou pomoc ve stáří.⁹¹ Může se také stát, že tuto formu osvojení zvolí i osoby, které nemají pokračovatele ve svém uměleckém, řemeslném, vědeckém či jiném díle.⁹²

Je nutno upozornit, že v rámci institutu osvojení zletilého bude mimo úpravy rodinných vztahů hrát značnou roli i úprava majetkových poměrů osvojitele a osvojence, a také dědění v rámci první zákonné třídy dědiců. Co se týče dědění, může mít osvojení

⁹⁰ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 764.

⁹¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 367.

⁹² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 367.

zletilého a jeho následné dědění po osvojitele právní vliv i na potomky osvojení. „*Osvojení má právní následky pro osvojení a jeho potomky, pokud se narodili později, tedy po právní moci rozsudku o osvojení. Pro dříve narozené potomky osvojení má osvojení právní následky, jen když dali s osvojením souhlas (§ 852 NOZ).*“⁹³

Vzhledem k těmto výše zmíněným faktům bylo osvojení zletilého koncipováno jako smluvní vztah. „*Bylo zapotřebí tzv. osvojovací smlouvy (adoptivní smlouvy), kterou uzavírali osvojitelé, osvojenec a jeho rodiče. Osvojovací smlouva pak podléhala ve stanovených případech schválení soudu.*“⁹⁴

Skutečnost, že zákonodárce znovuzavedl možnost osvojit zletilou osobu do právního řádu vnímám jako určitý návrat k poměrně vyspělému chápání tohoto institutu již v minulosti a snahu oprostit se od socialistické právní úpravy, která v mnohém v našem právním řádu přetrvává. Je však třeba přistupovat k němu odlišně a nesrovnávat jej příliš s osvojením nezletilého dítěte, jelikož ve většině případů bude osvojení zletilého sledovat jiný účel, zvláště pokud se bude jednat o osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

3.2 OSOBY OPRAVNĚNÉ K UDĚLENÍ SOUHLASU S OSVOJENÍM ZLETILÉHO

Vzhledem k tématu této diplomové práce bych se chtěla v této kapitole zaměřit především na souhlasy, které jsou v rámci rozhodnutí o osvojení zletilého vyžadovány, kdo je udílí a jakým způsobem jsou v právní úpravě zakotveny. Vzhledem ke dvěma typům osvojení zletilého se budu v následujících podkapitolách věnovat zvlášť souhlasům s osvojením zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého a zvlášť souhlasům s osvojením, které není obdobou osvojení nezletilého. Při posuzování souhlasu je zde třeba aplikovat ustanovení týkající se souhlasu s osvojením nezletilého, a to buď obdobně, nebo přiměřeně v závislosti na typu osvojení zletilého.

3.2.1 OSVOJENÍ, KTERÉ JE OBDOBOU OSVOJENÍ NEZLETILÉHO

Zákon ve svém ustanovení § 847 OZ taxativně vymezuje, v jakých případech lze zletilou osobu osvojit. Jak můžeme ze znění odst. 1 písm. a) – d) tohoto ustanovení pozorovat, je zde patrná existence velmi úzkého vztahu mezi osvojenec a osvojitelem, stejně tak, jak tomu bývá právě u osvojení nezletilého. Tento typ osvojení zletilého je velmi důležitým institutem, který přispívá k zachování rodiny a již navázaných rodinných pout. Důvody k osvojení zletilého jsou různé. V případě písmen a), c) a d) bude osvojení sloužit „*zejména*

⁹³ CELLAR, Milan. *Důsledky osvojení pro dědické právo*. Ad Notam. 2015, č. 5, s. 7-9.

⁹⁴ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 764.

k nápravě rodinných vztahů, kdy sociální realita nebude odpovídat právnímu stavu a v důsledku nabytí zletilosti (svéprávnosti) osvojovaného nebylo doposud možno vytvořit soulad sociální reality a právního stavu nastoleného osvojením.“⁹⁵ Jinak tomu bude při osvojení zletilého z důvodu uvedeného pod písm. b), který bude „dopadat zejména na situace, kdy z nejrůznějších objektivních či subjektivních příčin nebylo možno dokončit řádně zahájený a probíhající proces osvojení předtím, než osvojovaný dosáhl zletilosti, resp. nabytí svéprávnosti.“⁹⁶ Ať již se však bude jednat o osvojení přirozeného sourozence osvojeného týměž osvojitelem, osvojovaného, jež byl v době podání návrhu na osvojení ještě nezletilý, osvojovaného, o nějž osvojitel pečoval jako o vlastního v době jeho nezletilosti či o osvojence, jehož hodlá osvojit manžel jeho rodiče, vždy bude třeba dbát zájmu osvojovaného, zájmu jeho pokrevních rodičů⁹⁷ a souladu s dobrými mravy.⁹⁸

Ustanovení § 847 odst. 3 OZ stanoví obdobné použití ustanovení týkajících se osvojení nezletilého, a to s výjimkou ustanovení § 838 OZ a § 839 OZ. Pokud nás zajímá v rámci této podkapitoly udílení souhlasu, je třeba obdobně aplikovat ustanovení § 805 OZ a násl., která upravují souhlas s osvojením nezletilého dítěte.

Pojďme se tedy zaměřit na souhlasy jednotlivých osob, které jsou vymezeny v ustanovení § 805 OZ. Toto ustanovení bude aplikovatelné na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého pouze částečně.

Podmínku souhlasu dítěte (zletilého osvojence) je třeba vyžadovat i nadále. Lze jej získat několika možnými způsoby. „Souhlas osvojence může být buď součástí návrhu na osvojení, nebo je vyjadřován v rámci připojení se k návrhu na osvojení.“⁹⁹ Povinností soudu ale i nadále zůstává, zjištění stanoviska osvojovaného, dodržení souladu s dobrými mravy a absence rozporu s odůvodněným zájmem osvojencových pokrevních rodičů. Vzhledem k tomu, že ustanovení o osvojení nezletilého upravují souhlas dítěte podrobněji (§ 806 až § 808 OZ) je třeba podrobněji zkoumat i aplikovatelnost těchto ustanovení na osvojení zletilého. Z podstaty věci nelze aplikovat ustanovení § 807 OZ, které upravuje případy, kdy osvojované dítě nedosáhlo věku alespoň dvanácti let, a není proto vyžadováno jeho osobního prohlášení o souhlasu s osvojením. Oproti tomu je však aplikovatelné ustanovení § 806 OZ

⁹⁵ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 769.

⁹⁶ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 769.

⁹⁷ § 847 odst. 2 OZ.

⁹⁸ § 846 OZ.

⁹⁹ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 769.

„s ohledem na poučovací povinnost soudu. Podání návrhu samo o sobě neprokazuje, že má osvojovaný dostatečnou představu o tom, co je podstata osvojení zletilého, nota bene osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, nebo o tom, jaké jsou důsledky takového osvojení. Z uvedeného důvodu považujeme za zásadní zachování povinnosti získat souhlas osvojovaného.“¹⁰⁰ Znalost všech následků a podstaty osvojení vůbec je jednou ze základních věcí, se kterými by měl soud osvojence seznámit, a to i v případě, že již nabyl zletilosti.

Co se týká podmínky souhlasu rodičů dítěte (osvojované zletilé osoby) s osvojením, nelze ji v tomto případě aplikovat, a to především z důvodu, že právo souhlasit s osvojením svého dítěte je právem spojeným s osobností dítěte, tedy právo osobní povahy a toto právo rodičům zaniká v okamžiku, kdy jejich dítě nabyde zletilosti. Tuto skutečnost upravuje ustanovení § 856 OZ. Souhlas rodičů osvojovaného tedy nelze ze zákona vyžadovat, a to ani v případě, že se jedná o osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého.

Jako další podmínku potřebnou k osvojení nezletilého požaduje ustanovení § 805 OZ souhlas manžela osvojitele. Tuto podmínku lze zcela aplikovat i v případě osvojení zletilého a stává se tak obligatorním požadavkem k tomu, aby o osvojení zletilého bylo kladně rozhodnuto. Vzhledem k závažnosti a velkým změnám, které osvojení do rodiny přináší, je třeba, aby i manžel osvojitele s touto změnou souhlasil a byl si plně vědom všech následků, které s jeho souhlasem nastanou. Vše, co bylo řečeno k souhlasu manžela osvojitele s osvojením v podkapitole 2.4.4 této diplomové práce, se dá aplikovat i na souhlas manžela osvojitele s osvojením zletilého, jež je obdobou osvojení nezletilého, a proto v rámci této problematiky odkazují na již výše popsání situace s tímto související.

V rámci osvojení zletilého se nám objevují ještě dva další souhlasy, které osvojení nezletilého nezná. Konkrétně se jedná o souhlas s osvojením zletilého, který poskytují potomci osvojence, pokud se narodili před osvojením osvojence¹⁰¹ a další souhlas, který je v rámci osvojení zletilého dále poskytován, je souhlas se změnou příjmení¹⁰². Oba tyto souhlasy však nejsou obligatorní podmínkou, která by musela být naplněna, aby bylo o osvojení zletilého rozhodnuto kladně. V případě, že ani jeden z těchto dvou souhlasů nebude udělen, bude to znamenat, že osvojení nebude mít vliv na změnu příjmení osvojence, což ostatně stanovuje zákon ve svém ustanovení § 851 odst. 1 OZ a dále to, že osvojení nebude

¹⁰⁰ SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 769.

¹⁰¹ § 852 OZ

¹⁰² § 851 OZ.

mít právní následky pro potomky osvojenec, kteří se narodili před osvojením osvojenec, stanoveno v ustanovení § 852 věta druhá OZ.

Shrnula bych tedy, že ani osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého se neobejde bez udělení několika souhlasů. Zákon vyžaduje, aby s tímto právním jednáním vyjádřili souhlas budoucí osvojenec, osvojitel, manžel osvojitele (pokud jej osvojitel má) a manžel osvojenec (pokud jej má). Souhlas s osvojením může poskytnout i dříve narozený potomek osvojenec, a tím bude mít osvojení právní následky i pro něj. Souhlas s osvojením určitých osob je obligatorní náležitostí osvojení a je třeba dbát na jeho udělení.

3.2.2 OSVOJENÍ, KTERÉ NENÍ OBDOBOU OSVOJENÍ NEZLETILÉHO

Institut osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, se liší oproti osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého především v účelu osvojení. Zde není kladen důraz na zachování či vytvoření rodinných vazeb a vztahů, ale především přechod majetkových práv či zachování rodu. Tím, že OZ znovuzavedl možnost osvojit zletilého, aniž by se jednalo o obdobu osvojení nezletilého, navázal tak na poslední existenci tohoto institutu v našem právním řádu. Osvojení zletilého bylo takto upraveno naposledy zákonem o osvojení¹⁰³ z roku 1928.

K účelu tohoto typu osvojení se poměrně detailně vyjadřuje důvodová zpráva k OZ, a to takto: „*Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, přichází v úvahu především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě které nemají pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném, ale i u takových, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atp. Stejně tak se může jednat o případy, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným již dříve v minulosti existoval vztah rodiče a dítěte (tak výslovně německý BGB v § 1757). Může jít zajisté i o jiné situace, které lze označit za důvody zvláštního zřetele hodné (sociální, zdravotní apod.), kdy se od nového poměru důvodně očekává, že bude pro zúčastněné přínosný.*“¹⁰⁴ Jak je patrné ze znění důvodové zprávy, účel osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, se poměrně zásadním způsobem odlišuje od účelu osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého. Vzhledem k tomuto můžeme říci, že tento institut se svým pojetím blíží osvojení tak, jak bylo chápáno v minulosti, tedy jako smlouvu přijetí jiného za vlastního.

¹⁰³ Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb. účinném ke dni 1. 6. 1948.

¹⁰⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. [Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz), 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

Ustanovení § 848 OZ stanovuje podmínky, jež je třeba naplnit, aby k osvojení zletilého vůbec došlo. Mezi tyto podmínky patří absence újmy na zájmech třetích osob (především potomci osvojitele a osvojovaného), výjimečnost a důvody hodné zvláštního zřetele a přínos osvojení. O podmínce souhlasu s osvojením je speciální ustanovení nezmiňují, a proto budeme muset aplikovat ustanovení týkající se osvojení nezletilých. K tomuto nás vybízí ustanovení § 848 odst. 2 OZ, které stanovuje, že ustanovení o osvojení nezletilého se použijí přiměřeně. Slovo přiměřeně vyjadřuje volnější vztah mezi ustanoveními, oproti tomu slovo obdobně, jež se při aplikaci jiného ustanovení používá u osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého vyjadřuje, že ustanovení se na jiná užije v jeho plném rozsahu.¹⁰⁵

Pokud si tedy chceme odpovědět na otázku, kdo všechno musí vyjádřit souhlas s osvojením zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, musíme přiměřeně aplikovat ustanovení týkající se souhlasu s osvojením nezletilého. Konkrétně se bude jednat o aplikaci ustanovení § 805 a násl. OZ. Jak bylo již zmiňováno v předchozí podkapitole 3.2.1, bude i v případě osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého třeba souhlasů hned několika osob. Ustanovení § 805 OZ lze aplikovat pouze částečně, a to především z důvodu, že vzhledem ke zletilosti osvojence nebude vyžadován souhlas rodičů pro ztrátu jejich práv spojených s osobností jejich dítěte¹⁰⁶. Souhlasy dalších osob s osvojením se shodují se souhlasy již zmíněnými a popsány v předchozí podkapitole 3.2.1, a proto v rámci této podkapitoly odkazují na tu předchozí. Vše co je v ní popsáno se dá aplikovat i na souhlasy potřebné k osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého.

Myslím, že institut osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, nalezne i v dnešní době využití a stane se tak možná určitou nadějí pro mnoho potenciálních osvojitelů, kteří tímto způsobem zabezpečí svůj majetek a předají zkušenosti nabyté svou celoživotní vědeckou, uměleckou či řemeslnou činností. S tímto také souvisí jedna z hlavních podmínek tohoto typu osvojení, a to konkrétně přínos osvojení, který by měl být v nejlepším případě, na straně obou, jak osvojitele, tak osvojence, v odůvodněných případech však alespoň na straně jednoho z nich.

¹⁰⁵ LEGISLATIVNÍ PRAVIDLA VLÁDY schválená usnesením vlády ze dne 19. března 1998 č. 188 a změněná usnesením vlády ze dne 21. srpna 1998 č. 534, usnesením vlády ze dne 28. června 1999 č. 660, usnesením vlády ze dne 14. června 2000 č. 596, usnesením vlády ze dne 18. prosince 2000 č. 1298, usnesením vlády ze dne 19. června 2002 č. 640, usnesením vlády ze dne 26. května 2004 č. 506, usnesením vlády ze dne 3. listopadu 2004 č. 1072, usnesením vlády ze dne 12. října 2005 č. 1304, usnesením vlády ze dne 18. července 2007 č. 816, usnesením vlády ze dne 11. ledna 2010 č. 36, usnesením vlády ze dne 14. prosince 2011 č. 922, usnesením vlády ze dne 14. listopadu 2012 č. 820, usnesením vlády ze dne 15. prosince 2014 č. 1050 a usnesením vlády ze dne 3. února 2016 č. 75.

¹⁰⁶ § 856 OZ.

ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce je udělení souhlasu s osvojením. Toto téma se může na jednu stranu jevit jako téma poměrně úzce vymezené, avšak v rámci psaní práce a hlubšího studia této problematiky jsem zjistila, že stanovený rozsah diplomové práce nestačí k tomu, aby zahrnul podrobnou a detailní analýzu celého tématu. Hlavním cílem práce bylo kritické zhodnocení právní úpravy s přihlédnutím i k jiným právním předpisům metodou komparace, se snahou nalézt určitou spojitost a porovnat jednotlivé záměry zákonodárců, porovnat právní úpravy, které se vzájemně ovlivňují a upozornit na, dle mého názoru, problematická ustanovení právní úpravy a navrhnout jejich případná řešení. Metodou dedukce, kdy jsem postupovala od vymezení obecných, základních pojmů jako je osvojení, jeho účel a typy, právní podmínky, jsem se dostala až k právní úpravě zvláštní, dílčí, týkající se právě souhlasu s osvojením. Dále jsem poukázala i na určitou nejasnost v chápání významu pojmů zjevný nezájem a nejlepší zájem dítěte. Konkrétně pojem nejlepší zájem dítěte není nikde v právním předpise definován. Nelze jej vyvodit ani z textu ÚPD, ze kterého byl do české právní úpravy převzat. Tento pojem se tak stává velmi těžko definovatelným a jeho přesný význam musí vymezit teorie či judikatura. Tímto jsem, dle mého názoru, naplnila cíl diplomové práce, a to analyzovat její téma komplexně, avšak v povrchové rovině. Osvojení a udělení souhlasu s ním je velmi rozsáhlým tématem, a vzhledem k požadovanému rozsahu diplomové práce nebylo možné zabývat se a analyzovat všechny detaily a všechny jeho dílčí instituty. Snažila jsem se ale zanalyzovat alespoň povrch tématu, vytvořit jeho jasnou strukturu a nalézt určité mezery v právu, které mohou vést k nesprávnému výkladu a aplikaci právních norem.

Souhlas s osvojením tvoří sice jen malou část v rámci celého institutu osvojení, ale jeho důležitost a potřebnost je velmi zásadní. Dle mého názoru se jedná o jeden z nejdůležitějších dílčích prvků, který osvojení vůbec zná, a je proto důležité, aby i jeho právní úprava tomuto jeho postavení odpovídala. Ustanovení zákona týkající se souhlasu s osvojením je třeba aplikovat velmi opatrně a je třeba je vykládat tak, aby byl vždy naplňován nejlepší zájem dítěte, dodržován soulad s dobrými mravy a nebylo nepřiměřeně zasahováno do práv třetích osob, jež se tato ustanovení také určitým způsobem mohou dotýkat. Právní úprava souhlasu s osvojením je v rámci českého práva upravena v OZ, její rozsah je dostatečný a komplexní. Mnoho ustanovení bylo do české právní úpravy převzato z mezinárodních dokumentů. Právní úprava tohoto institutu je v souladu s mezinárodními smlouvami, kterými je ČR vázána. Konkrétně se jedná např. o ÚPD, MÚOD, EÚOD, EÚVPD a další.

Vzhledem k znovuzavedení možnosti osvojit i zletilou osobu bude potřeba vyčkat toho, jak bude tato možnost společností využívána a jaké budou následky její existence v právním řádu. S časem vyvstane mnoho dalších otázek a nedostatků, se kterými se bude muset právní praxe i teorie vypořádat. Toto se týká i některých „nových“ ustanovení zavedených OZ, z nichž bych chtěla zmínit např. stanovení minimální hranice šestnácti let k udělení souhlasu s osvojením nezletilého jeho nezletilým rodičem. Tato právní úprava skýtá mnohé nástrahy a právní pasti, jak již pro nezletilého rodiče, tak pro jeho dítě. Není jasné, z jakých zdrojů zákonodárce při stanovování hranice šestnácti let vycházel. Její stanovení se mi jeví jako nedostatečně podložené přesvědčivými argumenty pro její zavedení, a proto se domnívám, že je zbytečné a soudu by měla být ponechána možnost posuzovat každý jednotlivý případ zvlášť s důrazem na konkrétní vlastnosti a předpoklady konkrétního nezletilého rodiče.

Občanský zákoník se snaží oproti předcházející právní úpravě klást důraz na dispozitivnost svých ustanovení, v rámci právní úpravy osvojení však narazíme na spoustu norem, jež se vyznačují taxativním výčtem podmínek. Vzhledem k závažnosti a složitosti osvojení je možná třeba určité míry taxativity a formalismu, avšak nelze zapomínat na individualitu každého člověka, jeho potřeb, emocí, fyzické i duševní stránky. Zákonodárce ani soudce by neměl zapomínat, že nakládání a ovlivňování lidského života je velmi intimní záležitostí, a proto je zapotřebí, aby zbytečný formalismus a pevně stanovená, neproniknutelná pravidla do velké míry neomezovaly přirozené lidské potřeby.

Udělení souhlasu s osvojením je jednou ze základních podmínek osvojení, jeho problematice je v diplomové práci věnována podstatná část, kde je toto téma komplexně vysvětleno a poukázáno na některé jeho nedostatky a naznačen možný způsob jejich nápravy. V mnoha případech je snadné objevit určitý nedostatek či chybu právního ustanovení, avšak ne vždy je snadné nalézt způsob její nápravy tak, aby byl stoprocentně správný. Řešením se proto může stát určitý kompromis, debata mezi několika různými právními názory. V diplomové práci jsem k některým nedostatkům právní úpravy tedy sdělila svůj názor a náhled na možnost řešení daného problému. Tímto byl tedy naplněn také další cíl této diplomové práce, který spočíval ve vytvoření si svého vlastního názoru na danou problematiku a tématu hlouběji porozumět.

Osvojení, a vlastně celé právní odvětví týkající se rodiny, vztahů v ní vznikajících a osob v ní žijících, je tématem společensky velmi aktuálním. Myslím, že tomu tak vždy bylo, je a i nadále bude především z důvodu, že lidé ke svému životu potřebují druhé, mají potřebu sdílet s nimi svůj život a rodinu většina z nás staví ve svém žebříčku hodnot na vrchní příčky.

Rodinné právo vůbec se vyznačuje množstvím emocí a každá změna v rámci rodinných vztahů má pro rodiče i děti hluboký význam. Mělo by nám záležet na vztazích, které mezi sebou jako lidé vytváříme, měli bychom o ně pečovat a zachovávat je. Souhlas s osvojením je v tomto ohledu těžko zařaditelný, vztahy mezi osobami dokáže vytvořit, ale zároveň i zpřetrhat. Tato diplomová práce problematiku souhlasu s osvojením rozebrala a upozornila na její kladné i záporné stránky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy a mezinárodní smlouvy

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 132/2000 Sb. m. s., Evropská úmluva o osvojení dětí.

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s., Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., Evropská úmluva o výkonu práv dětí.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb., účinném ke dni 1. 1. 2013.

Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb., účinném ke dni 1. 6. 1948.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1. 1. 2013.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Monografie

ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. 1120 s.

ELIÁŠ, Karel.; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde, 2001. 304 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2014. 1392 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině / Zákon o registrovaném partnerství. 4. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009. 558 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 314 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana., KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. 400 s.

LOWE, Nigel., DOUGLAS, Gillian. Bromley's Family Law. 10. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015. 1127 s.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 4. vydání. Praha: Portál, 2007. 144 s.

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999. 228 s.

SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František. Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha: Linhart, 1936, 5424 s.

ŠÍNOVÁ, Renata a kol. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013. 304 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. Občanský zákoník: komentář. Svazek II (§ 655 - 975). 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. 731 s.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 536 s.

VESELÁ, Renata a kol. Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 283 s.

Odborné články

CELLAR, Milan. *Důsledky osvojení pro dědické právo*. Ad Notam. 2015, č. 5.

FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, č. 9.

KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*. 2013, č. 3.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 2.

ZERMATTEN, Jean. The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function. *The International Journal of Children's Rights*. 2010, č. 4.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7.

Internetové zdroje

ELIÁŠ, Karel a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [on-line]. [Obcanskyzakonik.justice.cz](http://obcanskyzakonik.justice.cz), 21. 5. 2012 [cit. 13. 11. 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

TRÁVNÍKOVÁ, Blanka. *Rozhodování o určení, že k osvojení nezletilého dítěte není třeba souhlasu rodiče dle NOZ* [on-line]. [Právníprostor.cz](http://www.pravniprostor.cz). 30. 4. 2014. [cit. 13. 10. 2016]. Dostupné na <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/rozhodovani-o-urceni-ze-k-osvojeni-nezletileho-ditete-neni-treba-souhlasu-rodice-dle-noz>>.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10, bod 24.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10, bod 28.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/2010.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. 695/2000 Sb.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. I. ÚS 669/02.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005.

SHRNUTÍ

Tématem diplomové práce je udělení souhlasu s osvojením. Souhlas s osvojením je jednou ze základních podmínek osvojení. Jedná se tedy o téma z oboru práva rodinného. Tato práce je rozdělena do tří hlavních částí. První část je věnovaná vysvětlení základních pojmů. Druhá část se zabývá problematikou udělování souhlasu s osvojením nezletilého dítěte. V jednotlivých podkapitolách druhé kapitoly diplomová práce hodnotí soulad tuzemské právní úpravy s mezinárodní právní úpravou, zabývá se rodičovskou odpovědností, a také se konkrétně zaměřuje na jednotlivé osoby, které jsou oprávněny souhlas s osvojením nezletilého poskytnout. Třetí kapitola se zabývá souhlasem s osvojením zletilého. Jedná se o novou právní úpravu, která byla znovu do právního řádu začleněna OZ, a to po více jak šedesáti letech. V této kapitole pojednává diplomová práce o tomto novém institutu nejprve obecně. Další dvě podkapitoly jsou věnovány typům osvojení zletilého. Těmito typy jsou osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Diplomová práce se ke svému tématu vyjadřuje komplexně, poukazuje na problematické situace a snaží se navrhnout jejich řešení.

SUMMARY

Thesis is dedicated to the theme of the Consent to adoption. The consent to adoption is one of the basic conditions, that are required for the adoption process. The thesis is divided into three main parts. First part is concerned with the basic concepts of adoption. Second part deals with problematics of consent to adoption of children. The thesis evaluates the harmony between Czech and other legal systems, parental responsibility and further concentrates on persons, who are authorized give approval for adoption of children. Third chapter focuses on the consent to adoption of adults. This is a new legislation, that was reintegrated by civil code after more than sixty years. Basic facts about this legal institute may be found in the third chapter of thesis. Next two subheads of the third chapter are about various types of adoption of adults. These types are adoption of adults that is similar to adoption of children and adoption of adults that is not similar to adoption of children. The thesis comments on the theme of the Consent to adoption in a complex manner, pointing out some of the problematic situations and aims to suggest possible solutions.

KLÍČOVÁ SLOVA

osvojení; souhlas; souhlas s osvojením; rodina; osvojitel; osvojenec; rodič; osoby oprávněné k souhlasu s osvojením; občanský zákoník; rodinné právo; osvojení zletilého; osvojení nezletilého; osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého; osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

KEYWORDS

adoption; consent; consent to adoption; family; adoptive parent; adoptive child; parent; persons, who are authorized give approval for adoption; civil code; family law; adoption of adult; adoption of child; adoption of adult that is similar to adoption of child; adoption of adult that is not similar to adoption of child